

Міністерство освіти і науки України
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
Кафедра публічного управління та адміністрування

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Тема: *Роль інституту політичної партії як суб'єкта
публічної політики*

Спеціальність 281 – "Публічне управління та адміністрування"

Дипломна робота містить результати власних досліджень. Усі текстові та графічні запозичення мають посилання на відповідне джерело.

Слухач

особистий підпис, дата

розшифрування підпису

Допускається до захисту

Завідувач кафедри

особистий підпис, дата

розшифрування підпису

Керівник

особистий підпис, дата

розшифрування підпису

Рецензент

особистий підпис, дата

розшифрування підпису

2023

АНОТАЦІЯ

Прізвище І. Б. Роль інституту політичної партії як суб'єкта публічної політики. – Рукопис.

Магістерська робота за спеціальністю 281 "Публічне управління та адміністрування". – Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу. – Івано-Франківськ, 2023.

У дослідженні висвітлено особливості теоретичних засад становлення й розвитку політичних партій в Україні як повідного суб'єкта публічної політики та цій основі визначення перспективних шляхів вдосконалення політичної системи нашої держави.

Проведено детальний аналіз процесів публічної політики та ролі і місця інституту політичної партії в політичній системі держави і суспільства. Розкрито сутність і зміст інституту політичної партії як ключового суб'єкту публічної політики, що у системі відносин між владою та суспільством політичні партії є певним буфером, виступаючи з одного боку, є частиною суспільства, з іншого – елементом влади, а також – інструментом впливу суспільства на владу. Охарактеризовано сучасний стан та проблеми функціонування політичних партій в Україні на основі чого запропоновано низку перспективних напрямків удосконалення вдосконалення партійної та політичної системи нашої країни в повоєнних умовах.

Матеріали роботи будуть корисними для удосконалення діяльності органів публічної влади, при розробці проектів нормативно-правових актів, а також можуть бути використані у процесі підвищення кваліфікації чи професійного навчання державних службовців.

Ключові слова: публічна політика, суб'єкти публічної політики, політичні партії, партійна система, політична система держави.

З М І С Т

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСІВ ТА ІНСТИТУТІВ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ	7
1.1 Джерельний аналіз наукових публікацій в контексті інститутів публічної політики	7
1.2 Основні категорії та поняття предмету дослідження.....	17
1.3 Роль і місце інституту політичної партії в політичній системі держави і суспільства.....	29
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ... В УКРАЇНІ.....	38
2.1 Сутність і зміст інституту політичної партії як ключового суб'єкту публічної політики	38
2.2 Сучасний стан та проблеми функціонування політичних партій в Україні.....	46
2.3. Перспективні шляхи вдосконалення партійної системи України	53
ВИСНОВКИ.....	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	66

ВСТУП

Актуальність теми.

Україна від самого моменту здобуття незалежності прагне увійти в коло демократичних держав світу і це прагнення закріплене в першій статті Конституції нашої держави. Демократія є засадничим принципом формування та реалізації публічної політики розвинених держав, що тримається на пріоритеті прав і свобод людини, визнанні громадянина основним суб'єктом влади в політичній структурі країни. Відповідно до цього протягом останніх століть напрацьовано концептуальні підходи до форм и моделей реалізації права громадян на владу, сформовано відповідні інститути та процедури.

Оскільки є очевидним неможливість реалізації безпосередньої демократії – участі кожного громадянина в адміністративно-управлінських процесах навіть на рівні середнього чи великого міста, не говорячи вже про рівень регіону та країни в цілому, людство випрацювало модель демократії представницької – коли громадяни безпосередньо голосують за певних своїх представників, яким делегується народний суверенітет та право на здійснення адміністративно-управлінської діяльності.

Такі обрані представники у своїй діяльності мають спиратися та відстоювати інтереси суспільства, що потребує їх попередньої агрегації та уособлення в певного роду політичних програмах і це завдання в масштабах країни здатні реалізувати сильні харизматичні лідери, за якими готові йти люди. Навколо таких політичних лідерів гуртуються широкі маси і рухи з однаковими цінностями та інтересами. Спираючись на ці маси політичні лідери проводять відповідну публічну політику і такі процеси в історичній ретроспективі призвели до формування особливого соціально-політичного інституту – політичних партій, що на протязі кількох останніх століть відіграють провідну роль в політичних процесах публічної політики сучасних країн та виступають ключовим інститутом як адміністративно-політичної системи держави, так і демократії як соціального феномену в цілому. При

цьому політичні партії являють собою єдиний у своєму роді механізм трансформації народного суверенітету у державну владі та єдиним інститутом, що може виступати одночасно як інститутом громадянського суспільства, так і інститутом державної влади.

Розбудова демократичної держави є неможливою без формування ефективної багатопартійної системи, оскільки політичні партії являють собою єдиний у своєму роді механізм трансформації народного суверенітету у державну владі та єдиним інститутом, що може виступати одночасно як інститутом громадянського суспільства, так і інститутом державної влади. Євроінтеграційні прагнення України вимагають формування в нашій країні публічної політики європейського рівня з політичною відкритістю та конкурентність політичних партій, їх консолідації навколо стратегічного шляху розвитку держави та конструктивним діалогом і суперництвом в окресленні шляхів досягнення цілей державотворення. Таким чином для України, що конституційно закріпила свій статус як незалежна демократична й правова держава, є актуальним дослідження теоретичних засад становлення й розвитку політичних партій як ключового інституту публічної політики сучасних країн. Все це обумовлює актуальність та важливість запропонованого дослідження.

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є обґрунтування теоретичних засад становлення й розвитку політичних партій в Україні як повідного суб'єкта публічної політики та цій основі визначення перспективних шляхів вдосконалення політичної системи нашої держави.

Досягнення поставленої мети має забезпечити вирішення наступних поставлених завдань:

- здійснити джерельний аналіз публікацій проблематики формування та діяльності інститутів публічної політики в українському науковому дискурсі;
- провести категорійно-понятійний аналіз досліджуваних явищ і процесів;

– охарактеризувати роль і місце інституту політичної партії в політичній системі держави і суспільства.

– розкрити сутність і зміст інституту політичної партії як ключового суб'єкту публічної політики;

– визначити сучасний стан та проблеми функціонування політичних партій в Україні;

– окреслити перспективи розвитку партійної системи України та розробити пропозиції щодо вдосконалення впливу політичних партій на процеси публічної політики в державі.

Об'єкт дослідження – процеси становлення й розвитку публічної політики в демократичній державі.

Предмет дослідження – роль і місце політичних партій в формування публічної політики України.

Методологічна основа роботи.

Цілісність дослідження забезпечують системний і структурно-функціональний підходи. Для теоретичного осмислення різних аспектів дослідження застосовувалися методи аналізу і синтезу (визначення функцій політичних партій, напрямів розбудови відносин між політичними партіями та органами державної влади), моделювання (опрацювання механізму державного регулювання діяльності політичних партій), абстрагування та узагальнення (з'ясування основних характеристик політичного процесу та політичної комунікації), порівняння (для встановлення недоліків партійної системи країни), проблемного аналізу (визначення нагальних проблем в діяльності політичних партій), діалектично-прогностичний набув особливого значення при визначенні перспектив розвитку публічної політики в Україні.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані магістерській роботі положення та рекомендації безпосередньо можуть надати можливість вдосконалення системи політичних

партій та публічної політики в Україні у відповідності до європейських норм і стандартів та пришвидшити процес європейської інтеграції нашої держави.

Результати роботи можуть бути використані науковцями та експертами галузі при формування публічної політики, в організаційно-політичній діяльності партій, в навчальному процесі закладів вищої освіти при підготовці спеціальних курсів і програм, навчальних посібників у сфері публічної політики в Україні.

Апробація отриманих результатів

(якщо автор брав участь в семінарах, нарадах, конференціях і виступав з матеріалами роботи або ж має публікації за темою дослідження. При цьому обов'язковим є розміщення відповідного бібліографічного опису авторської публікації у списку використаних джерел або надання ксерокопії апробаційних матеріалів у вигляді додатку до роботи);

Структура роботи

Логіка проведеного дослідження зумовила структуру роботи: вступ, два розділи (шість підрозділів), висновки, загальний обсяг яких складає 60 сторінок. Список використаних джерел містить 54 найменування, у тому числі 6 – іноземною мовою.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСІВ ТА ІНСТИТУТІВ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

1.1. Джерельний аналіз наукових публікацій в контексті інститутів публічної політики

Політичні партії як впливовий соціокультурний інститут від свого виникнення й до сучасних днів відіграють значну роль в розвитку соціально-політичної організації людства. Їх значення і вплив на становлення й характер демократичності політичних режимів та державного ладу країн світу без перебільшення є вирішальним. Зокрема й для України увесь хід державотворчих реформ націлений на розвиток громадянського суспільства і правової держави, визначальною умовою існування яких функціонування багатопартійної політичної системи. Між тим, не дивлячись на значні зусилля держави по її формуванню за 30 років нашої незалежності, українські політичні партії все ще не стали реальним виразником і відстоювачем інтересів громадян, в переважній більшості являючи собою інструмент персональних амбіцій певного лідера, закамуфльований механізм лобіювання олігархічних інтересів або закриті містечкові клуби. Така ситуація ускладнює взаємодію та діалог між владою і суспільством, що зрештою призводить до гальмування в проведенні соціально-економічних перетворень.

Тому не дивним є значна увага науковців, експертів, дослідників та практиків політичного процесу до вивчення та розкриття особливостей формування й функціонування політичних партій та їхньої взаємодії з органами державної влади, суспільними й етнокультурними групами. Свідченням цього є кількісний показник Національної бібліотеки імені В. Вернадського, де за хеш-тегом "політичні партії" налічується понад 3000

публікацій, в тому числі понад 450 дисертаційних досліджень та близько 750 наукових статей в фахових українських виданнях; водночас за хеш-тегом "публічна політика" – близько 300 наукових публікацій та 160 авторефератів дисертацій. Оскільки описати увесь зазначений масив в рамках магістерської роботи неможливо, для нашого джерелознавчого аналізу ми обрали переважно публікації останніх 3–5 років, які в найбільшому узагальненні систематизували за ознаками основної тематичної спрямованості з позицій того чи іншого наукового підходу в 4 наступні групи (Рис. 1.1).

Рис. 1.1. Систематизація наукових підходів проблематики публічної політики та політичних партій в українському дискурсному просторі

Далі стисло охарактеризуємо науковий доробок основних науковців-представників зазначених вище груп. *Першу групу* складають публікації, що

розкривають теоретико-методологічні засади формування й реалізації публічної політики та характеризують власне цей суспільний інститут. Ця група представлена публікаціями таких науковців як Р. Аксельрод та К. Донченко, В. Голубь, О. Гомоляко, А. Меляков, М. Токар, О. Чальцева. Зокрема, київські науковці Р. Б. Аксельрод та К. А. Донченко узагальнюють наукові підходи до розуміння публічної політики у сучасному світі та обґрунтовують, що розширення кола суб'єктів публічної політики, призводить, зокрема, до того, що вироблення публічної політики стає менш прозорим для суспільства, зважаючи на існування різних груп впливу, в т.ч. неінституціоналізованих, призводить до загострення проблеми розмивання публічної політики та необхідності ідентифікації публічної політики¹.

В той же час саме на розширенні кола суб'єктів публічної політики як чинника демократизації системи публічного управління в Україні наполягає О. В. Гомоляко, який на підтримку своєї позиції зазначає, що "у сучасному світі організації громадянського суспільства та неурядові організації відіграють не менш важливу роль у процесах вироблення політики держави, аніж самі органи публічної влади. Рисою урядів багатьох країн та державних організацій стає більш активна участь громадян, клієнтів, споживачів і населення. Громадяни очікують, щоб бути залученими і мати право голосу у справах уряду та в рішеннях органів, які впливають на їхні інтереси². Близьку позицію висловлює ще один представник науки публічного управління та адміністрування М. Ю. Токар, на переконання якого "публічна політика як ціннісна система заходів реалізації інтересів держави і суспільства має добрі перспективи використання потенціалу громадських організацій для досягнення синергічних цілей державотворення"³.

¹ Аксельрод Р. Б. Донченко К. А. Трансформація поняття "публічна політика" у сучасних умовах. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2020. Вип. 87. С. 276-284.

² Гомоляко О. В. Концептуальне розуміння взаємодії громадянського суспільства і влади при формуванні публічної політики. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 1. С. 150.

³ Токар М. Ю. Публічна політика як система використання потенціалу громадських організацій. *Теорія та практика державного управління*. 2019. Вип. 4. С. 57.

В рамках даної групи професор В. В. Голубь досліджує концептуальні підходи до процесів управління публічною політикою⁴, так само з концептуального погляду але в рамках інституційного підходу вивчає публічну політику О. Чальцева, яка виокремлює таку вагому рису публічної політики як її здатність адаптуватися до нових викликів постмодерної доби й відповідати духу часу в інституціональному вимірі, формуючи інноваційний шлях розвитку⁵. Ще один представник даної групи – харківський науковець А. В. Меляков розкриває інституційні аспекти формування публічної політики в етнонаціональній сфері в Україні⁶.

Другу групу складають публікації, що фокусують наукову увагу на місці й ролі держави як суб'єкта публічної політики в Україні, особливостях взаємодії та взаємовпливу держави й політичних партій. В межах цієї групи до джерельного аналізу нами відібрано публікації Я. Арабчук, В. Бакуменка, С. Попова та І. Вошко, А. Денисової, Г. Давлетової, Ю. Кириченка, О. Крюкова, О. Радченка, Г. Ситника, А. Штельмашенко.

Тут відзначимо насамперед Г. Ситника та А. Штельмашенко, які здійснили комплексне дослідження політико-управлінських аспектів впливу політичної системи та діяльності політичних партій на формування демократичних засад суспільного розвитку, на основі якого зробили висновок щодо важливості домінування передусім державницького характеру в діяльності політичних партій, як головних суб'єктів формування політичного простору, інститутів держави та оптимізації політико-управлінських процесів, чого в Україні не спостерігається та що є головним чинником низької ефективності механізму відповідальності політичної влади перед виборцями⁷.

⁴ Голубь В. В. Управління публічною політикою: концептуалізація поняття в умовах сучасних викликів. *Теорія та практика державного управління*. 2019. Вип. 4. С. 17-25.

⁵ Чальцева О. Концептуалізація публічної політики через призму інституціонального підходу. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2019. Вип. 25. С. 179.

⁶ Меляков А. В. Інституційні аспекти формування публічної політики в етнонаціональній сфері в Україні. *Актуальні проблеми державного управління*. 2020. № 1. С. 181-187.

⁷ Ситник Г., Штельмашенко А. Вплив політичної системи та діяльності політичних партій на розвиток демократії: політико-управлінський аспект. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Державне управління*. 2019. Вип. 2. С. 64-75.

В. Д., Бакуменко разом з С. А. Поповим та І. В. Вошко розглядають публічну політику крізь призму практичної діяльності її суб'єктів, виходячи з чого трактують поняття "публічна влада" як прогресивний результат діяльності державної влади і громадськості, отриманий шляхом публічного формування і реалізації унормованих політико-правових рішень, спрямованих на збереження, функціонування і розвиток суспільства⁸.

А. О. Денисова досліджує політичні партії як суб'єкти формування соціальної політики, яка, "незважаючи на нові виклики українській державності, що стали домінантами у партійному дискурсі (територіальна цілісність, безпека і оборона), також залишається у центрі уваги, оскільки саме соціальна політика забезпечує необхідний рівень підтримки громадян, є потужним фактором легітимності влади та механізмом зворотного зв'язку, завдяки якому влада отримує інформацію щодо актуального стану справ у суспільстві, яка "замикає" функціонування політичної системи"⁹.

В межах даної групи Я. І. Арабчук, Ю. В. Кириченко та Г. В. Давлетова розкривають роль політичних партій у сучасних процесах державного будівництва в Україні¹⁰, наголошуючи при цьому, що "в умовах демократії конструктивна співпраця суспільства та влади дозволяє мобілізувати соціальні ресурси для розв'язання суспільно значущих проблем у загальнодержавному масштабі здійснювати реальний вплив на державну політику"¹¹; О. В. Радченко та О. І. Крюков – особливості прояву впливу політичних партій на становлення демократії в системі публічного управління в умовах глобалізації¹².

⁸ Бакуменко В. Д., Попов С. А., Вошко І. В. Публічна політика як предмет практичної діяльності суб'єктів публічної влади. *Державне будівництво*. 2020. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2020_2_3

⁹ Денисова А. О. Політичні партії як суб'єкти формування соціальної політики: дискурсний вимір. *Політикус*. 2018. Вип. 4. С. 42.

¹⁰ Ю. В. Кириченко та Г. В. Давлетова Роль політичних партій у сучасних процесах державного будівництва в Україні. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 3. С. 7-12.

¹¹ Арабчук Я. І. Політичні партії та їхня роль у державотворчих і соціально-економічних процесах в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 13-14. С. 87.

¹² Радченко О. В., Крюков О. І. Демократія в сучасному світі як фактор публічного управління: особливості прояву в умовах глобалізації. *Вісник Національного університету цивільного захисту України*. 2020. Вип. 2 (13). С. 69–78.

Третю групу складають публікації, що характеризують власне інститут політичних партій, визначають їх місце в системі публічного управління держави та роль у формуванні й реалізації публічної політики. З огляду на предмет нашого дослідження ця група – що логічно – є чисельно найбільшою. Характерними представниками цієї групи є І. Андросова, В. Воробйов, Г. Давлетова, Ю. Кириченко, В. Комарницький, М. Лешанич, М. Морарь, О. Моргунюк, М. Мордовець, І. Найда, О. Нікогосян, К. Одарченко, М. Панчук, Д. Попков.

Так, доктор політичних наук М. В. Морарь зазначає, що "в сучасному європейському розумінні політична партія – це об'єднання громадян, що домагаються політичних цілей відповідно до правового порядку, встановленого в державі. Партії та лідери повинні дотримуватися передусім гуманістичних принципів: свободи, демократії, поваги до права людини та верховенства права"¹³. І. В. Найда та І. М. Андросова звертають особливу увагу на тому, що //"політичні партії в умовах демократії каналізують соціальні конфлікти в цивілізоване русло, забезпечують мирний перерозподіл влади між різними політичними силами. Таким чином, вони сприяють легітимності демократичної політичної системи, тобто, її суспільному визнанню та виправданню прийнятих у її рамках політичних рішень, кадрових чи функціональних змін у структурах влади"¹⁴.

Ю. В. Кириченко та Г. В. Давлетова наголошують, що "політичні партії є одним із базових інститутів сучасного суспільства, вони активно впливають на діяльність органів державної влади, економічні та соціальні процеси, що відбуваються в державі, тощо. Політичні партії беруть безпосередню участь у творенні державної політики, реалізуючи свої програми"¹⁵.

¹³ Морарь М. В. Ідеологія в діяльності політичних партій: теорія та практика. *Регіональні студії*. 2019. № 16. С. 27.

¹⁴ Найда І. В., Андросова І. М. Основні напрямки впливу політичних партій на формування державної політики. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука"*. Серія : Юридичні науки. 2018. № 8. С. 12.

¹⁵ Кириченко Ю. В., Давлетова Г. В. Роль політичних партій у сучасних процесах державного будівництва в Україні. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 3. С. 10.

М. І. Лешанич зосереджується на процесах інституціалізації політичних партій, які трактує як "перетворення політичних партій із звичайної асоціації на повноцінний конституційно-правовий інститут"¹⁶. В. В. Комарницький розглядаючи еволюцію партійного чинника доходить до висновку, що на сучасному етапі політичні партії розширюють механізми впливу як на загальнодержавні політичні процеси, так і на конструювання регіональних політичних ландшафтів де останнє забезпечується через активність, зокрема електоральну, місцевих партійних організацій¹⁷.

В. А. Воробйов зосереджує увагу на складнощах процесів формування політичного представництва в Україні із соціального хаосу, оскільки партії формувалися як інститут партійної олігархії через персоналізацію партійних проектів, надмірну увагу партійних еліт до комунікативних технологій під час електоральних змагань, недостатній рівень активності партійних проектів у міжвиборчий період, включно із розбудовою мережі місцевих осередків тощо¹⁸.

М. С. Панчук спираючись на досвід перших українських політичних партій відстоює актуальність ліберальної ідеї в Україні¹⁹. Таку тезу ставить під сумнів К. Ю. Одарченко, яка зауважує, що "переважна більшість українських партій – це лідерські проекти. Це не лише ставить під сумнів легітимність інституту політичних партій, а й змушує переосмислити класичні теоретичні концепції щодо інтерпретації ролі політичних інститутів в умовах демократизації суспільства, інституційної взаємодії задля суспільного розвитку"²⁰.

¹⁶ Лешанич М. І. Інституціалізація політичних партій і партійних систем: категоріальний апарат та методологія дослідження. *Регіональні студії*. 2019. № 18. С. 40.

¹⁷ Комарницький В. В. Еволюція партійного чинника в конструюванні регіонального політичного ландшафту України. *Регіональні студії*. 2020. № 22. С. 29.

¹⁸ Воробйов В. А. Політичне представництво із соціального хаосу: партії між олігархією та самоорганізацією. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2021. Вип. 33. С. 88

¹⁹ Панчук М. С. Актуальність ліберальної ідеї в Україні: досвід перших політичних партій. *Інтермарум: історія, політика, культура*. 2022. Вип. 10. С. 25-36.

²⁰ Одарченко К. Ю. Інституційна взаємодія задля суспільного розвитку: місія політичних партій. *Політикус*. 2021. Вип. 3. С. 72.

М. В. Мордовець розглядає партії як інструмент створення нових політичних ідентичностей як результат відбиття інтересів лідерів з урахуванням інтересів і запитів рядових членів партії й суспільних настроїв²¹. Нарешті О. Моргунюк визначає роль партій та політичних асоціацій у процесі консолідації демократії²², а в той же час Д. Попков вбачає в політичних партіях цілком зворотнє – інструмент посилення суспільного розколу²³.

Четверту групу складають публікації, в яких розкривається закордонний досвід функціонування політичних партій, моделі та механізми публічної політики провідних демократичних держав світу, потенційні можливості імплементації кращого зарубіжного досвіду в Україні. В зазначеному контексті знаходяться публікації таких науковців як А. Бойчук та В. Гоменюк, Н. Єршова, В. Кириченко та Ю. Соколенко, В. Кремена, М. Панчук, М. Тимченко, К. Швець.

Зокрема, В. М. Кириченко та Ю. М. Соколенко звертають увагу на те, що в Німеччині у профільному законі з "Про політичні партії" закріплено основні функції політичних партій, які останні мають реалізовувати в політико-правовій площині своєї діяльності. Таким чином німецькі партії:

- 1) здійснюють вплив на формування суспільної думки;
- 2) стимулюють і поглиблюють політичну освіту;
- 3) підтримують активну участь громадян у політичному житті;
- 4) виховують громадян, здатних приймати на себе відповідальність за справи суспільства;
- 5) висувають кандидатів на виборах у державні органи Федерації, земель і громад;

²¹ Мордовець М. В. Партії в процесі створення нових політичних ідентичностей. *Гілея: науковий вісник*. 2020. Вип. 157(3). С. 74-77.

²² Моргунюк О. Політичні партії, суспільно-політичні рухи та політичні асоціації у процесі консолідації демократії. Проблема концептуалізації. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2020. Вип. 29. С. 200-206.

²³ Попков Д. Потенціал політичних партій як інструмент посилення суспільного розколу у вимірі премодернового соціокоду. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2019. Вип. 25. С. 153-161.

- б) здійснюють вплив на політичну діяльність парламенту й уряду;
- 7) вносять вироблені ними політичні орієнтири у процес формування волі держави;
- 8) турбуються про постійний живий зв'язок між народом і державними органами²⁴.

А. Ю. Бойчук та В. В. Гуменюк відзначають дуже велике значення політичних партій у процесі врядування як на національному, так і на наднаціональному рівнях в Європейському Союзі. На переконання науковців "запровадження європейських стандартів у національному законодавстві надає можливість державі ефективно регулювати діяльність політичних партій, поширюючи певні норми партійного регулювання на національні інститути, що дає змогу зробити суттєві кроки в напрямі демократизації суспільства ЄС, запобігаючи створенню партій, схильних до використання насильницьких засобів для досягнення своїх цілей"²⁵.

Н. Г. Єршова деталізує міжнародний досвід застосування правового механізму в контексті публічної політики на основі якого пропонує низку кейсів для України²⁶. К. А. Швець проводить компаративний аналіз моделей публічної політики ліберальних демократій на прикладі Швеції та Норвегії²⁷.

В. Кремена розкриває роль партій в сучасних демократичних країнах як суб'єктів рекрутування правлячих еліт і лідерів. Дослідник зазначає, що в розвинених демократіях саме партії здійснюють рекрутаційну діяльність у межах вибраного каналу під час формування представницького сегменту правлячих еліт і рекрутування лідерів керівників загальнонаціонального і регіонального рівнів влади і в межах парламенту (в парламентських

²⁴ Кириченко В. М., Соколенко Ю. М. Функції політичних партій та проблеми їх виконання в Україні. *Конституційно-правові академічні студії*. 2018. Вип. 1. С. 95-96.

²⁵ Бойчук А. Ю., Гуменюк В. В. Правосуб'єктність політичних партій в Україні та державах-членах європейського союзу: порівняльно-правове дослідження. *Соціальний калейдоскоп*. 2020. Т. 1, Вип. 3. С. 22.

²⁶ Єршова Н. Г. Поняття правового механізму в контексті публічної політики: міжнародний досвід для України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 19-20. С. 179-185.

²⁷ Швець К. А. Компаративний аналіз моделей публічної політики ліберальних демократій на прикладі Швеції та Норвегії. *Epistemological studies in philosophy, social and political sciences*. 2022. Vol. 5, Iss. 2. С. 173-182.

республіках) під час формування уряду. Роль партій як головних суб'єктів відбору та висунення кандидатів у межах виборного каналу за основної ролі виборів у рекрутуванні парламентських еліт і лідерів – державних керівників загальнонаціонального і субнаціонального рівнів – ще одна важлива характеристика партій як рекрутерів у демократичних політичних системах²⁸.

М. Тимченко фокусує увагу на новітній світовій тенденції формування "мережових партій, які представляють собою новий тип організаційної структури є характерною відносно невисока кількість членів та активне використання сучасних інформаційно-комунікативних технологій. При цьому – відзначає цей науковець – поява та стрімке зростання мережових партійних структур є результатом антиелітарних настроїв та зниження ролі традиційних політичних партій у країнах Європи та Північної Америки²⁹.

Усі зазначені вище публікації стали основою джерельної бази проведеного нами магістерського дослідження. Віддаючи належне наведеним вище вітчизняним науковцям, варто зазначити, що в динамічних політичних процесах формування нового етапу розвитку людства – суспільства знань видозмінюється й роль та значення політичних партій, вони перестають буди чіткими виразниками ідеологій, розмивають фактори поділу на "лівих" і "правих", втрачають рівень соціальної довіри тощо. В західноєвропейському соціумі триває дискусія про "кризу демократії" в цілому, та кризу партійного представництва, внаслідок чого виникає нагальна потреба пошуку нових концепцій та моделей взаємодії між суспільством, політичними партіями та державними інституціями. Перегляд форм і методів діяльності політичних партій, їх ролі в суспільно-політичних процесах особливо важливий в українських реаліях, де партії мають мізерну кількість членів та не здатні втриматися при владі на чергових виборах.

²⁸ Кремена В. Світові традиції та новації процесу рекрутингу до політичних партій. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2021. Вип. 38. С. 194.

²⁹ Тимченко М. Мережева організація як новий тип функціональної структури політичних партій. *Evropský politický a právní diskurz*. 2017. Sv. 4, Vyd. 2. С. 40.

1.2 Основні категорії та поняття предмету дослідження

Структуру сучасного державно-організованого суспільства можна представити як симбіоз різних взаємодіючих систем: економічної, політичної, ідеологічної, правової, соціокультурної та багатьох інших. Ці системи складаються в ході історичної інституціоналізації та існують відповідно об'єктивних законів соціального розвитку. Як соціальна система суспільство має низку системоутворюючих елементів, до яких відносяться соціальні інститути (освіта, сім'я), економічні інститути (підприємства, установи, суб'єкти господарювання), чинні норми (правові, моральні, релігійні тощо), а також політичні інститути (органи державної влади, місцевого самоврядування, політичні партії, рухи тощо).

Усі ці елементи виконують свої соціальні функції, забезпечуючи соціальний розвиток суспільства в цілому, та кожного окремого громадянина.

Не заперечуючи роль і соціальне значення інших структурних елементів, зазначимо, що саме політичні інститути формують цілі та завдання соціального розвитку, здійснюють визначальний вплив на розвиток економіки, соціальної сфери, формують правові норми тощо. Отже, розгляд політичних інститутів, механізмів їх формування, особливостей взаємовідносин між ними представляє важливе науково-прикладне завдання.

Варто зазначити, що в категоріально-понятійному плані ключовими дефініціями даної магістерської роботи є "політика", "політична система", "політичний процес", "публічна політика" та власне "політична партія". Як бачимо, спільним складником усіх наведених понять є "політика". Це просте й відоме усім слово виявляється досить складним в концептуальному його розумінні в українському науковому дискурсі через те, що на відміну від України, "в англійській транслітерації існує три терміни, що розкривають поняття політики: *politics* – як боротьба за владу за механізми її утримання; *polisy* – діяльність влади з розроблення й упровадження різноманітних

програм, спрямованих на вирішення суспільних проблем, і часто результатом полісу є конкретні політико-управлінські рішення; і polity – у цілому все, що можна віднести до політичних інтеракцій, взаємин у політичній площині суб'єктів різного рівня організації"³⁰. Як бачимо з наведеного перше розуміння політики відноситься насамперед до політичних партій, друге – до державних інституцій, а третє – до процесів їх взаємодії та публічної політики в цілому.

Як зазначає один з авторів Енциклопедичного словника з державного управління професор О. І. Крюков, поняття "політика" дістало поширення під впливом трактату філософа Стародавньої Греції Аристотеля про державу та форми управління державою. Майже до кінця ХІХ ст. політика традиційно розглядалась як вчення про державу, тобто як вчення про владу інституційну, державного рівня. В сучасних умовах політика – багатогранне і складне явище в суспільному житті, яке розглядається як: 1) цілеспрямована діяльність у галузі взаємовідносин між різними суспільними групами, державами й народами, яка пов'язана із боротьбою за здобуття або утримання державної влади як знаряддя регулювання і формування цих взаємовідносин; певна частина, програма або напрям такої діяльності; 2) сукупність засобів (інструментів) та методів (технік) для реалізації певних інтересів, тобто для досягнення певних цілей (звичайно, в певному соціальному середовищі); 3) сфера боротьби за владу з метою реалізації певних інтересів та цілей³¹.

Поєднання усіх трьох наведених вище форматів (politics, policy, polity) та інститутів, що є їх головними суб'єктами створює політичну систему суспільства і держави – багатоманітний феномен державного ладу, що в сучасному світі має безліч різних форм та моделей. В певному узагальненому вигляді під політичною системою Н. В. Пильгун та О. С. Слущька розуміють сукупність політичних відносин, правових і політичних норм, інститутів та

³⁰ Голубь В. В. Управління публічною політикою: концептуалізація поняття в умовах сучасних викликів. *Теорія та практика державного управління*. 2019. Вип. 4. С. 18.

³¹ Енциклопедичний словник з державного управління. / уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. Київ : НАДУ, 2010. С. 531.

ідей, пов'язаних з формуванням і здійсненням влади та управлінням суспільством. На думку авторів політична система – це забезпечення інтеграції, розробка та реалізація загальної мети суспільства³².

Більш фундаментальне визначення наводить Енциклопедія державного управління, відповідно до якої "політична система – цілісна, впорядкована сукупність політичних інститутів, політичних ролей, відносин, процесів, принципів політичної організації суспільства, що підлягають кодексу політичних, соціальних, юридичних, ідеологічних, культурних норм, історичним традиціям і установкам політичного режиму конкретного суспільства. Політична система включає організацію політичної влади, відносини між суспільством і державою, характеризує протікання політичних процесів, що включають інституціоналізацію влади, стан політичної діяльності, рівень політичної творчості в суспільстві, характер політичної участі, неінституційних політичних відносин"³³.

А. П. Гірман, С. О. Макарова визначають, що структура політичної системи суспільства об'єднує такі елементи: великі суб'єкти політики: держава, політичні об'єднання, організації та система всіх державних органів, комерційних організацій, некомерційних громадських об'єднань та окремих громадян, які беруть участь у політичному житті суспільства. Усі органи і структури держави, які беруть активну участь у політичному житті суспільства, вважають структурними елементами політичного життя³⁴.

Процеси, що відбуваються в політичній системі держави прийнято називати публічною політикою. Тут слід визнати, що розуміння поняття «публічна політика» насамперед залежить від наукового фокусування кожного конкретного дослідника до розуміння й тлумачення понять "публічність" та "політика". Р. Б. Аксельрод та К. А. Донченко виокремлюють

³² Пильгун Н. В., Слущка О. С. Теоретико-правовий аналіз політичної системи України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2021. Вип. 5. С. 11.

³³ Енциклопедичний словник з державного управління... С. 542.

³⁴ Гірман А. П., Макарова С. О. Сучасні політичні системи світу: деякі питання стійкості. *Регіональні студії*. 2019. № 19. С. 71.

узагальнені риси, характерні більшості трактувань політичної системи, зокрема, це: 1) процес взаємодії, результати якого обов'язкові до виконання в суспільстві; 2) наявність кількох суб'єктів (гравців) публічної політики (мінімум двох). Традиційно перша роль надається державі, але разом з нею науковці виділяють інших суб'єктів; 3) суспільна важливість – питання публічної політики є значущими для суспільства³⁵.

Необхідно зазначити, що словосполучення "публічна політика" застосовується тільки у контексті політичної діяльності публічної влади. Виходячи з цього В. Д., Бакуменко та С. А. Попов поняття "публічна політика" трактують, як "прогресивний результат діяльності державної влади і громадськості, отриманий шляхом публічного формування і реалізації унормованих політико-правових рішень, спрямованих на збереження, функціонування і розвиток суспільства"³⁶.

О. Чальцева розглядає публічну політику як систему інститутів публічної політики, що має властиву їй конфігурацію або архітектуру, тобто інституціональний дизайн у вигляді системи структурних елементів публічної сфери суспільства, розташованої на стику держави і громадянського суспільства. Ці інститути не існують ізольовано, вони постійно взаємодіють у процесі формування публічної політики, можуть одночасно брати участь на різних рівнях політики та виробляти альтернативні варіанти рішень³⁷.

У демократичному суспільстві системоутворюючим інститутом політичної системи є партії. Як наголошують І. В. Найда та І. М. Андросова "наявність політичних партій є ознакою високого розвитку суспільства та наявності в ньому громадянської культури й толерантності. В умовах загального виборчого права вони є основним механізмом політичної участі

³⁵ Аксельрод Р. Б. Донченко К. А. Трансформація поняття "публічна політика" у сучасних умовах. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2020. Вип. 87. С. 282.

³⁶ Бакуменко В. Д., Попов С. А., Вошко І. В. Публічна політика як предмет практичної діяльності суб'єктів публічної влади. *Державне будівництво*. 2020. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2020_2_3

³⁷ Чальцева О. Концептуалізація публічної політики через призму інституціонального підходу. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2019. Вип. 25. С. 176.

громадян. Саме партії формулюють національні інтереси та втілюють їх у життя. Причому вони можуть брати участь у творенні й здійсненні державної політики шляхом реалізації власних програм та в державному управлінні через свою роботу у структурах державної влади й місцевого самоврядування"³⁸.

Щодо власне дефініції "партія", загальновідомо, що вона етимологічно походить з латинської давнини й означає "частину", "окремість", сторону цілого, елемент політичної реальності, політичної системи. Отже в такому разі "політична партія" означатиме певну частину народу, суспільства, що проводить певну діяльність в політичному просторі держави, її політичної системи. При цьому "партії є провідним елементом політичної системи, що перебувають у постійному процесі взаємодії з іншими політичними інститутами"³⁹. Одним з хрестоматійних українських визначень поняття політичної партії є наступне: "політичні партії – незалежне суспільне об'єднання, що має стійку структуру і постійний характер діяльності та виражає політичну волю своїх членів і прихильників, ставлячи своїм завданням участь: у визначенні політичного курсу держави; у формуванні органів державної влади і управління, а також у здійсненні влади через своїх представників, обраних до представницьких органів влади"⁴⁰.

Водночас варто зазначити, що партії, як і суспільство, вагомим елементом якого вони виступають, постійно еволюціонують, багато в чому змінюються їхні форми і сутність, методи діяльності, засоби досягнення цілей і функції. Відтак складність і багатоаспектність феномену політичної партії є причиною надто відмінного розуміння різними зарубіжними та вітчизняними науковцями сутності, змісту, соціального призначення політичних партій, існування цілої низки підходів і значної кількості визначень політичної партії. У сучасній науковій літературі нараховується понад 200 дефініцій поняття

³⁸ Найда І. В., Андросова І. М. Основні напрямки впливу політичних партій на формування державної політики. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія : Юридичні науки.* 2018. № 8. С. 9.

³⁹ Щедрова Г. П., Марковська Я. Е. Комунікаційний аспект партійної діяльності як чинник політичної соціалізації громадян³⁹. *Гілея: науковий вісник.* 2020. Вип. 153. С. 495.

⁴⁰ Енциклопедичний словник з державного управління... С. 543.

“політична партія”. Їх аналіз дозволяє виділити декілька ключових підходів до розуміння політичних партій (рис.1.2).

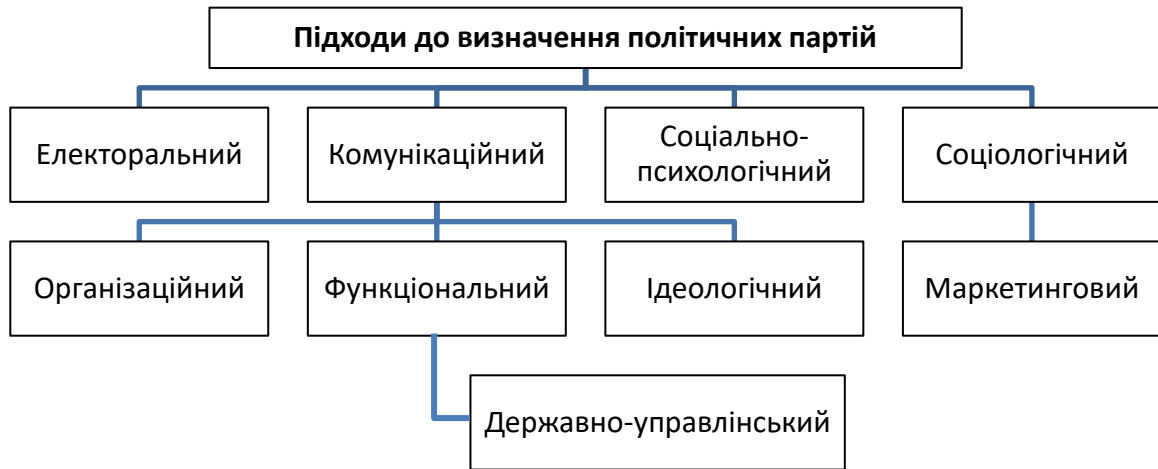

Рис. 1.2. Структура наукових підходів щодо визначення сутності політичних партій.

Розглянемо ці підходи докладніше.

1) **Електоральний** (партія розглядається як суб'єкт виборчого процесу). Зрозуміло, що участь у виборчому процесі – один з найважливіших напрямів діяльності партії в демократичній країні. Власне перші партії в сучасному їх розумінні з'являються в тісному зв'язку з виникненням і розвитком національних виборчих систем парламентаризму. Характерним для цього підходу є визначення М. В. Мордовця, на думку якого "політичні партії – це не лише суспільні об'єднання, котрі громадяни створюють для захисту власних інтересів, а й суб'єкти владних відносин, створені у відповідності до законів або й конституцій, це – ідеологічні, електоральні та інституційні організації, тісно пов'язані з історично зумовленою еволюцією політичної системи та розширенням виборчого права"⁴¹. Проте характеристика сучасних партій як "машини для виборів" справедлива лише до певної міри. Їх функції та аспекти практичної політичної діяльності значно ширше, ніж завдання досягнення перемоги на виборах.

⁴¹ Мордовець М. В. Досвід структурно-функціонального підходу до аналізу політичних партій. *Гілея: науковий вісник*. 2020. Вип. 159(3). С. 99.

2) **Комунікаційний** (партія розглядається як інструмент організації комунікаційної взаємодії між державою та громадянським суспільством). Так, К. Ю. Одарченко переконує, що "центральне місце в комунікації між владою та суспільством обіймають політичні партії. Їхня місія в інституційній взаємодії, яка сприяє суспільному розвитку, полягає в забезпеченні, як мінімум, двостороннього руху інформації між суспільними групами та політичними інститутами. Як максимум – започаткувати широкий суспільний діалог. Стати ініціатором та провідником новітнього політичного дискурсу щодо сутності та напрямків суспільного розвитку в сучасних умовах. Перефразовуючи одну добре відому конституційну норму, саме партії мають стати гарантом політичного діалогу та інституційної взаємодії задля суспільного розвитку"⁴².

3) **Соціально-психологічний** (партія розглядається як засіб самовираження найбільш активної частини суспільства). Зокрема у багатьох тлумачних словниках досить часто робиться акцент на членах політичних партій як активних суб'єктах політичного процесу, що відстоюють свої інтереси в боротьбі з іншими особами, причому навіть у межах своєї соціальної групи. Так, У Політологічному енциклопедичному словнику політичну партію визначено як політичну організацію, що виражає інтереси соціального класу чи іншої громадянської (професійної, майнової, демографічної, етнічної тощо) групи, об'єднує їхніх найбільш активних представників і керує ними в досягненні певних цілей⁴³. Так само Академічний тлумачний словник української мови зазначає, що політична партія – це група осіб, об'єднаних спільністю яких-небудь політичних і економічних інтересів, за які вони борються, що може виникнути як опозиція всередині більшого угруповання, в середовищі представників одного класу⁴⁴.

⁴² Одарченко К. Ю. Інституційна взаємодія задля суспільного розвитку: місія політичних партій... С. 72.

⁴³ Політологічний енциклопедичний словник / за ред. М. П. Требіна. Харків : Право, 2015. С. 653.

⁴⁴ Академічний тлумачний словник української мови: в 11 томах. Том 6, 1975. С. 79. URL: <http://sum.in.ua/s/partija>

4) *Соціологічний* (партія представляється як інститут захисту певних соціальних груп). Ще на початку ХХ століття Макс Вебер визначав партії як вільно об'єднані групи однодумців, прихильників певного союзу, що діють спільно для реалізації своїх інтересів досягнення спільної політичної мети⁴⁵.

Наші співвітчизники Ю. В. Кириченко та Г. В. Давлетова підкреслюють, що "виражаючи інтерес різних соціальних спільнот, партії стають сполучною ланкою між державою та громадянським суспільством. Народ має можливість делегувати свої повноваження політичним партіям, чим досягається можливість контролю народу за політичною владою кількома шляхами, що водночас через конкуренцію державних політичних інститутів і політичних партій сприяє зростанню їх відповідальності перед народом"⁴⁶. Відомий український соціолог Е. Афонін також наголошує, що "партії виступають ефективним механізмом агрегації та артикуляції інтересів громадян, що висувають свої групові вимоги до держави та одночасно отримують від неї звернення за підтримкою в рішенні тих або інших політичних проблем"⁴⁷.

5) *Маркетинговий* (партія представляється певним агентом на політичному ринку). В класичному розумінні М. Оферле та П. Бурдье політична партія постає як "можливий варіант більш широкого поняття "політичне підприємство", в якого виникає потреба в ефективному управлінні для розширення "ринку збуту" своєї специфічної продукції та накопичення політичного капіталу"; "інститут, набір ролей, що приводить до появи нових видів діяльності – політичного менеджменту і політичного маркетингу"⁴⁸.

Інший аспект даного підходу, характерний для сучасної України розкриває В. А. Воробйов, за висновком якого "українські партії переважно

⁴⁵ Вебер М. Политика как призвание и профессия. Избранные произведения ; [пер. с нем.]. Москва : Прогресс, 1990. С. 55–56.

⁴⁶ Кириченко Ю. В., Давлетова Г. В. Роль політичних партій у сучасних процесах державного будівництва в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 3. С. 10.

⁴⁷ Політичні партії як суб'єкт формування політико-управлінської еліти в умовах політичної модернізації. Київ : Парламентське видавництво, 2008. С. 15.

⁴⁸ Соціологія політики: хрестоматія : у 2 т. / Європейський університет, Центр соціологічних і політичних досліджень та технологій "Соціополіс". Київ : Вид-во Європ. ун-ту, 2010 . Т. 1, ч. 1. С. 47.

постають як штучні утворення елітних прошарків (зокрема олігархії, бюрократії та медіакратії), а не результат політичної інституціоналізації соціальних груп, які самоорганізуються навколо певних цінностей та суспільних інтересів"⁴⁹.

б) **Організаційний** (партія представляється насамперед організаційною структурою, що об'єднує громадян). Так, згідно з ним, партія представляє собою "об'єднання людей, що має свою особливу структуру" та "відносно міцне, тривало існуюче соціальне формування, що прагне до оволодіння установами державної влади і має таку структуру своєї внутрішньої організації, яка сполучає партійних лідерів у центрах управління з їх прихильниками на політичній арені". Таке формулювання виділяє важливі для діяльності партії організаційно-структурні принципи: наявність організації, для якої характерне своє внутрішнє життя; цілеспрямована діяльність по досягненню поставленої мети; організована діяльність членів партії в рамках органів влади"⁵⁰.

У структурно-організаційному плані на переконання К. Ю. Одарченко "більшість політичних інститутів в Україні має номенклатурний характер, особливо негативно це відображається на ефективності такого важливого для демократії та суспільного розвитку політичного інституту, як політичні партії. Їхня структура є також переважно номенклатурною, а внутрішньопартійна комунікація має вертикальний характер – рішення центрального апарату завше просто доводяться до осередків. В результаті за даними кластерного аналізу лише 2% українських партій можна віднести за своєю організаційною будовою до класичних політичних партій, в той час як 15% – до квазіпартій та 83% – до протопартій.⁵¹

⁴⁹ Воробйов В. А. Політичне представництво із соціального хаосу: партії між олігархією та самоорганізацією. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2021. Вип. 33. С. 88.

⁵⁰ Sorauf F. Political parties and political analyses. // Chambers W., Burnham W. *The American party system. Stages of political development*. N.Y., 1967. P. 37–38.

⁵¹ Одарченко К. Ю. Інституційна взаємодія задля суспільного розвитку: місія політичних партій. *Політикус*. 2021. Вип. 3. С. 71.

7) **Функціональний** (партія представляється інститутом, що виконує значущі соціальні, політичні функції). Таку думку розділяють Р. Макрідіс, П. Меркл, К. Лоусон, Б. Хеннесі, У. Кротті, Дж. Сарторі та багато інших західних науковців. Розглядаючи політичні партії, вони беруть за основу її функціональні особливості. Так, зокрема Р. Макрідіс визначає партію як "формально організовану групу, що виконує функцію політичної освіти публіки, рекрутування і просування службовими сходинками, функції встановлення зв'язків між масами і законодавцями"⁵². Багато сучасних українських дослідників також наголошують на функціональній складовій у діяльності партії, а також її місці в політичній системі суспільстві.

8) **Ідеологічний** (партія представляється способом об'єднання людей навколо певної ідеології, при цьому саме партія розглядається як інструмент розробки ідеології, політичних доктрин і програм тощо). Зокрема наш співвітчизник М. В. Морарь наголошує, що "ідеологія створює фундаментальну систему цінностей суспільства і держави, формулює стратегічні цілі, виходячи з корінних інтересів правлячої еліти і тих соціальних сил, на які вона спирається. А ідеологія, у свою чергу, презентується відповідними політичними партіями, громадськими об'єднаннями, рухами, групами інтересів, беручи участь у діяльності яких громадяни реалізують власні інтереси, запити і потреби, підтримують або не підтримують формальну владу і її структури"⁵³.

9) **Державно-управлінський** (партія представляється суб'єктом боротьби за державну владу і за участь у державному управлінні). На думку представників державно-управлінського підходу, саме прагнення до завоювання і здійснення державної влади відрізняє політичну партію від громадської організації, об'єднання, руху. Так, ще на початку української незалежності В. Литвин визначав політичні партії як "утворення, що

⁵² Political Parties. Contemporary Trends and Ideas. /ed. by R. Macridis, New York 1967 N.Y., 1967. P. 17–19.

⁵³ Морарь М. В. Ідеологія в діяльності політичних партій: теорія та практика. Регіональні студії. 2019. № 16. С. 24.

характеризуються яскраво вираженим прагненням самотійно здійснювати політичну владу або, за менш сприятливих умов, мати своїх представників у вищих державних органах. Ключовими завданнями партії є опанування політичною владою в країні або отримання максимальної кількості місць у законодавчих органах та здобуття права на формування державних виконавчих структур уряду"⁵⁴.

В цілому прибічників даного підходу об'єднує те, що в якості головних ознак партій вони виділяють орієнтацію на завоювання посад у державних закладах і установах та організовану діяльність в органах законодавчої влади, організацію діяльності уряду та реалізацію інтересів відповідних соціальних груп в органах державної влади, прагнення партійної еліти до здійснення державної влади й управління та підготовку партіями політичного й адміністративного персоналу⁵⁵.

Загалом, з наведених визначень можна побачити багатоаспектність поняття політичної партії. При цьому варто відзначити, що кожне з них по-своєму точно і вірно відображає сутність цього феномена. Виходячи з цього, найбільш доцільним, на нашу думку, є комплексний підхід до розуміння політичної партії. Одним з перших таким чином проаналізував проблему американський політолог Дж. Лапаломбара. Він дав об'ємне визначення політичної партії, яке об'єднує всі її ключові характеристики: ідеологічну; організаційно-структурну, функціональну; соціально-психологічну тощо. Так, на думку дослідника, партією можна вважати організацію, яка має:

1) певну ідеологію, тобто своє особливе бачення навколишнього світу. Це відрізняє партію від простої групи осіб, що мають спільні хобі, захоплення тощо;

2) достатню "життєздатність", тобто коли тривалість її існування довші за тривалість політичного життя її керівництва. Це дозволяє відрізнити партії

⁵⁴ Литвин В. Політична арена України: дійові особи та виконавці. Київ : Либідь, 1994. С. 27.

⁵⁵ Політичні партії як суб'єкт формування політико-управлінської еліти в умовах політичної модернізації. Київ : Парламентське видавництво, 2008. С. 26–27.

від клієнтелістських груп, фракцій, які зникають разом зі своїми засновниками і натхненниками;

3) чітку внутрішню структуру, місцеві відділення, підтримує регулярні і різноманітні зв'язки з іншими організаціями у масштабі країни. Це відрізняє партію від простої парламентської групи, яка існує тільки на національному рівні, не маючи досконалої і постійної системи зв'язків з іншими організаціями в країні;

4) тверде бажання керівників взяти у свої руки владу та реально її здійснювати, а не лише впливати на неї. Це дозволяє встановити різницю між політичними партіями і різними громадсько-політичними організаціями (профспілками, молодіжними і іншими організаціями);

5) прагнення отримати підтримку населення не лише через демократичні вибори, але й будь-яким іншим шляхом. Це відрізняє партії від груп тиску, які звичайно не беруть участь у виборах і політичному житті⁵⁶.

Резюмуючи всі визначення, можемо вважати, що *політична партія є важливим інститутом демократії та політичної системи держави, що являє собою добровільний, довготривалий союз певної спільноти (групи осіб), що об'єдналися на основі спільних інтересів та спільного їх відстоювання шляхом участі в процесах публічної політики і які ставлять за мету взяти участь у формуванні органів влади та впливати на соціальний, економічний та політичний розвиток держави.*

Отже, інститут політичних партій, з одного боку, виступає одним з ключових елементів політичної системи держави, що реалізує низку специфічних політичних функцій. З іншого, партії націлені на захист інтересів конкретних соціальних груп (сегментів суспільства), що зумовлює концентрацію їх діяльності в просторі публічної політики.

⁵⁶ LaPalambara J., Weiner M. Political Parties and Political Development. Princeton. 1966. С. 37–38.

1.3. Роль і місце інституту політичної партії в політичній системі держави і суспільства

Як свідчать результати проведеного в попередніх підрозділах дослідження політичні партії пройшли тривалий історичний генезис, в ході якого інституціонувалися у відповідь на певні суспільні потреби, як результат самоорганізації певної групи осіб, або як результат діяльності певних лідерів, які мали потребу в суспільній підтримці своїх ідей. Історично ще в Стародавній Греції почали стихійно утворюватися групи впливу, які стали себе називати політичними партіями. Вони представляли собою тимчасові об'єднання для підтримки якої-небудь особи. Але політична боротьба залишалася суперництвом окремих індивідів, що спиралися на своїх прихильників і власне це були "протопартії", первинні зародки тих політичних інститутів, які ми знаємо сьогодні.

У сучасному розумінні партії почали формуватися в XVII ст. у Великобританії та США. На початку свого виникнення політичні партії захищаючи інтереси певних соціальних груп, своєю діяльністю розколювали суспільство, слугували джерелами багатьох соціальних конфліктів, революцій. Наростаюча диференціація інтересів різних груп суспільства разом із поширенням ідей і спроб організації демократичного державного ладу зумовили зміну первинної функції представництва загальнонаціональних інтересів. В політичному дискурсі визріло розуміння, що "основи діяльності людини як особистості в політичному житті визначені необхідністю задоволення соціальних інтересів та політичних потреб. Особа, індивід були визнані первинним суб'єктом політики, й відтак мірою політики, рушійним початком політичної активності політичних партій, політичних рухів, класів, націй тощо було визнано саме особу, її інтереси, ціннісні орієнтації й мета"⁵⁷.

⁵⁷ Арабчук Я. І. Політичні партії та їхня роль у державотворчих і соціально-економічних процесах в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 13-14. С. 89.

Так історичний генезис партій як нової політичній реальності перетворив політичну боротьбу з протистояння індивідів у взаємодію зацікавлених груп, що перебувають у складних відносинах конкуренції та взаємодії у формі різного роду тривалих або тимчасових союзів і блоків. При цьому "діяльність партій в умовах міжпартійної конкуренції та політична підзвітність партій виборцям за підсумками кожного електорального циклу – за політику, яку проводила правляча еліта, і її відповідність сподіванням суспільства – змушують партії у відборі кандидатів підтримувати баланс внутрішньопартійних інтересів і інтересів суспільства"⁵⁸.

Таким чином вже у ХІХ ст. у результаті політичних і інституційних змін, що відбулися в європейських країнах, політичні партії перетворилися на вагомий елемент системи державного управління. Така зміна була зумовлена низкою чинників, серед яких варто виділити два: зростання ролі парламентів і розповсюдження виборчого права на широкі верстви населення.

1. Зростання ролі парламентів

Зміцнення парламентських і демократичних режимів призвели до необхідності формування органів представництва стійких інтересів у структурах влади. Таким органом стали з'являтися парламентські групи. У міру посилення ролі представницьких асамблей зростало прагнення депутатів, що мали однакові цілі, до об'єднання для реалізації спільних дій.

2. Збільшення виборчих прав

Універсалізація виборчого права і розповсюдження його на нові групи населення розширило можливості громадян безпосередньо формувати органи державної та місцевої влади. Це зумовило появу виборчих комітетів різних рівнів, покликаних підтримувати кандидатів під час виборчої кампанії, а після перемоги на виборах – допомагати депутату тримати постійний зв'язок зі своїм округом.

⁵⁸ Кремена В. Світові традиції та новації процесу рекрутингу до політичних партій. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2021. Вип. 38. С. 195.

У ХХ ст. у процесі своєї інституціоналізації партії більшості країн світу стали поряд з органами державної влади, місцевого самоврядування, невід'ємною частиною системи державного управління, що мають свою організаційну структуру, цілі функції та місце в системі соціальних і політичних відносин.

Основними критеріями зазначеної інституціоналізації політичних партій український дослідник М. І. Лешанич визначає наступні:

- 1) електоральну участь (характер, частота);
- 2) низький рівень виборчої волатильності (нестійкість, мінливість партійних уподобань виборців);
- 3) сприйняття виборів як легітимного способу зміни влади, наявність вільних і конкурентних виборів, в яких політичні партії беруть активну участь;
- 4) укоріненість партії в суспільстві (вік, соціальне коріння);
- 5) системність, пристосовність політичної партії до навколишнього середовища, до вимог, що надходять ззовні;
- 6) відносний рівень автономії (незалежність від інших соціально-політичних груп);
- 7) рівень організації та внутрішню узгодженість (згуртованість) партій (міцну організаційну структуру, внутрішню організацію);
- 8) частоту змін в керівництві партії, а звідси й наявність розколів;
- 9) чисельність партії, рівень партійної ідентифікації громадян;
- 10) деперсоналізацію партії, сприйняття партії як цілого в свідомості людей, а не як лідерської організації;
- 11) наявність відповідної нормативно-правової бази, яка забезпечує належним чином функціонування політичних партій. якщо взяти цей критерій для України, то ми отримаємо парадоксальну ситуацію – практичну відсутність інституціалізованих політичних партій⁵⁹.

⁵⁹ Лешанич М. І. Інституціалізація політичних партій і партійних систем: категоріальний апарат та методологія дослідження. *Регіональні студії*. 2019. № 18. С. 40.

У системі відносин між владою та суспільством політичні партії виступають певним буфером, що, з одного боку, є частиною суспільства, з іншого – елементом влади, а також – інструментом впливу суспільства на владу (Рис. 1.3).

Рис. 1.3. Місце політичних партій у системі владно-суспільних відносин

Рисунок 1.3. демонструє загальнотеоретичну конструкцію місця та ролі політичних партій в суспільно-політичному просторі держави та процесах публічної політики, проте безпосередньо порядок відносин держави з політичними партіями у різних країнах істотно відрізняється.

У більшості європейських країн домінує так звана "*політична виборна модель*". За неї керівники уряду, міністерств, інших органів управління, призначаються по партійній квоті, залежно від того, яка партія приходить до влади. У багатьох країнах (Італія, Австрія, певною мірою Бельгія) функціонує "*політично-адміністративна виборна модель*", коли разом зі зміною партій при владі відбувається не тільки формування нового уряду, а і ротація багатьох представників державного апарату.

Тривалий час у так званому «соціалістичному таборі», була розповсюджена *"партійно-державна модель"*, коли фактично відбувалося зрощення правлячої партії, керівництва країни і державного апарату. Керівник партії за такої моделі перетворюється на фактичного главу держави, найважливіші рішення ухвалюються в партійних структурах і лише оформляються державними інститутами. За такої моделі всі інші громадські організації, інститути підпадають під партійний контроль і політична система стає тоталітарною. Така *однопартійна система* – коли одна правляча група монополізує всю владу в країні зараз діє в Китайській народній республіці.

На противагу однопартійної системи в демократичних країнах історично в залежності від кількості партій, що домінують в публічній політиці та регулярно перемагають на виборах склалися *двопартійна* і *багатопартійна* політичні систем. При цьому *"двопартійна система"* є достатньо умовним терміном, адже така система формально не закріплюється спеціально в якомусь законі або конституції, а складається історично. Це така система, коли при формальній багатопартійності дві провідні партії, поперемінно змінюючи одна одну, фактично монополізують владу в країні⁶⁰ (Найбільш характерними прикладами такої системи є Великобританія та США).

Багатопартійна система, передбачає існування майже рівних можливостей для доступу до державної влади цілої групи політичних партій, які створюють багатопартійні блоки та коаліційні уряди. Така системи існує у більшості високорозвинутих країн Заходу, а також в Азії та Латинській Америці. Наприклад, в сучасній Німеччині в парламенті представлені Соціал-демократична партія Німеччини (25,7%), блок ХДС/ХСС (24,1%), партія Союз-90/Зелені (14,8%,) Вільна демократична партія (11,5%) та партія "Альтернатива для Німеччини" (10,3%). При цьому партія "Die Link" не змогла подолати п'ятивідсотковий бар'єр, але все ж таки отримала

⁶⁰ Alex Robert. The Broken Two-Party System: How a Multi Party System Can Restore Civility and Community to the Country. Outskirts Press, 2019. С. 29.

представництво в парламенті, оскільки три її кандидати перемогли в одномандатних округах⁶¹.

У цілому багатопартійність дає можливість різним соціальним групам і їх представникам боротися за вплив на державні органи, направляти туди своїх представників і цим добиватися своїх цілей. Багатопартійна система має свої різновиди. Найчастіше називають три з них:

- багатопартійна система без домінуючої партії;
- багатопартійна система з домінуючою партією;
- блокова модель (безліч партій об'єднуються у виборчі блоки, щоб набрати більше число голосів)⁶².

Загалом, багато американських дослідників визнають партії невід'ємним елементом системи державної влади, дають досить реалістичну оцінку партійних структур та їх діяльності в органах державної влади, вказують на невідповідність реально існуючих форм партійної діяльності тим завданням, які партії повинні виконувати в державі, висувають низку вимог щодо діяльності партій на рівні державних організацій, обґрунтовують думку про те, що законодавство повинно бути результатом діяльності партій.

Отже, можна стверджувати, що кожна партія є суб'єктом політичних відносин, між тим, не кожна партія стає суб'єктом державно-владних відносин. Політичні партії активно впливають на діяльність органів державної влади, економіку, соціальні процеси, відносини між країнами. Вони є одним із базових інститутів сучасного суспільства, без якого неможливе функціонування представницької демократії, яка потребує розвинутих і добре організованих партій. Виходячи з виділених підходів впливу політичних партій на систему державного управління, а отже, і на процеси, що відбуваються в суспільстві, можна визначити такі суттєві ознаки партій:

⁶¹ Німеччина: як нова коаліція поділила міністерські портфелі. *Інтернет-газета "Експерт-центр"*. 24 листопада 2021 р. URL : <https://expert.org.ua/v-mire/2021/nimechchina-yak-nova-koaliciya-podilila-ministerski-portfeli>

⁶² Holler M.J. *The Logic of Multiparty Systems*. Hingham: Springer Netherlands, 2012. С. 44.

- уміння ефективно і грамотно провести виборчу кампанію (електоральна складова);
- організаційна оформленість, мобільність організаційних структур, здатних реалізовувати намічені цілі (організаційна складова);
- рівень компетентності, авторитетності партійних керівників, активістів (соціально-психологічна складова);
- достатня масовість і активність рядових членів партії, наявність великої соціальної групи, на яку спирається партія (соціологічна складова);
- здатність знайти гострі суспільні проблеми і відобразити їх у своїх гаслах, програмі (маркетингова складова);
- уміння знайти свою нішу у структурі політичних і суспільних відносин (функціональна складова);
- уміння практично організувати діяльність партії в конкретній історичній ситуації (історична складова);
- наявність привабливої і зрозумілої ідеології (ідеологічна складова).

Держава вибудовує свої відносини з політичними партіями через усі гілки влади: судову, виконавчу і судову. Кожна з них має свої відносини з політичними партіями, відповідно до функцій, які вона займає в системі державної влади. Але найбільше з політичними партіями взаємодіє виконавча гілка влади. Між нею та політичними партіями відносини можуть вибудовуватися за шістьома можливими сценаріями.

1. *Дорадчі відносини.* За цього формату відносин політичні партії консультують керівні структури органів виконавчої влади та співпрацюють з нею через спеціально створені дорадчі громадські структури – громадські ради, палати, комітети тощо.

2. *Договірні відносини.* Цей вид відносин передбачає формалізацію відносин між органами виконавчої влади та політичними партіями через підписання спеціальних договорів, які, з одного боку, надають певні гарантії, а з іншого – накладають певні обмеження на діяльність політичних партій.

Зокрема, органи виконавчої влади беруть на себе зобов'язання залучати представників тієї або іншої політичної партії до ухвалення соціально значущих рішень, а політична партія, зі свого боку, зобов'язується не використовувати у своїй діяльності гасла, що можуть підвищувати соціальну напругу, не ініціювати проведення дострокових виборів тощо.

3. *Проектні відносини.* Дорадчі і договірні види співпраці доповнюються ще одним видом – проектним, який відбувається під час реалізації спільних проектів і програм виконавчою владою і політичними партіями. Зокрема, це можуть бути проекти підготовки членів виборчих комісій, програм місцевого розвитку тощо. Відзначимо, що кожна з трьох вищенаведених форм взаємодії може регламентуватися відповідними нормативними документами на національному або місцевому рівні. Зокрема, законодавчо повинні бути визначені умови і характер співробітництва, ініціатори проведення спільних заходів, представництво в робочих групах, комісіях тощо.

4. *Кадрові відносини.* У даному разі йдеться про домовленості щодо призначення на посади в органах виконавчої влади. Такі домовленості можуть бути формальними і неформальними. Між тим, в будь-якому разі вони дозволяють партіям долучитися до виконання своїх політичних, управлінських функцій. Широко відоме партійне квотування посад серед партій-переможців парламентських виборів, коли пропорційно отриманим мандатам між партіями розподіляються керівні посади як в парламенті, так і в структурах державної виконавчої влади.

5. *Патронатні відносини.* Ще однією формою відносин між органами виконавчої влади та політичними партіями на місцевому рівні є пряма протекція (підтримка) органами виконавчої влади діяльності політичних об'єднань. Серед форм державної підтримки партій можна виділити: медіапідтримку, що виражається в забезпеченні партіям рівних умов і гарантій доступу до державних і муніципальних ЗМІ; підтримка, пов'язана з наданням партіям приміщень і засобів зв'язку, що знаходяться в державній

або комунальній власності, на умовах, аналогічних умовам їх надання державним і комунальним установам; підтримка, що передбачає забезпечення рівних умов участі партій у громадських і політичних акціях.

6. *Фінансування діяльності політичних партій.* Умовами фінансової підтримки партій можуть виступати такі: отримання певного результату на виборах; певна кількість членів партії; представленість осередків партії у визначеній кількості областей, регіонів, районів тощо; висунення кандидатів на декількох останніх виборах на посаду Президента країни, списків кандидатів в депутати парламенту тощо. Джерелом фінансування виступають кошти державного та місцевого бюджетів, які розподіляються на підставі відповідного подання Уряду та місцевих державних адміністрацій органами державного казначейства. Вважається, що державна підтримка політичних партій дозволить зменшити існуючі зловживання у вигляді «тіньового» фінансування політичних партій бізнес-структурами, що лобіюють інтереси окремих фінансово-промислових, олігархічних і кримінальних груп.

Таким чином виникнувши 300 років тому, політичні партії поступово стали невід'ємним елементом демократичної організації державної влади, відіграючи важливу роль у підтримці політичної системи країни. Держава та політичні партії є інститутами, що організують і обслуговують процес здійснення публічного управління, а також здійснюють циркуляцію політичної інформації в суспільстві. Спільно ці два політичні інститути стабілізують соціальні відносини, регулюють поведінку індивідів і груп, забезпечуючи узгодженість, інтегрованість їх дій. Кожний з цих політичних інститутів як суб'єкт публічної політики реалізує політичну активність через діяльність своїх лідерів, функціонерів різних рівнів і рядових членів, через взаємодію із суспільним середовищем з метою задоволення і індивідуальних, і групових соціально-політичних інтересів.

РОЗДІЛ 2

ІНСТИТУТ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

2.1 Сутність і зміст інституту політичної партії як ключового суб'єкту публічної політики

Публічна політика як процес відображає реальну взаємодію суб'єктів влади, що склалася не тільки відповідно до намірів керівників органів державної влади або лідерів політичних партій, а в результаті дії різних об'єктивних зовнішніх і внутрішніх чинників. Інакше говорячи, публічна політика розкриває характер соціодинаміки, еволюції політичної системи, зміни її станів у часі та просторі й демонструє, як індивіди, групи, суб'єкти влади взаємодіють один з одним, реалізуючи специфічні ролі і функції, захищаючи свої інтереси. Характеризуючи публічну політику, як відкриту систему В. Д. Бакуменко та С. А. Попов формулюють поняття «політична діяльність публічної влади», яке розкриває діяльність, як відкриту систему, і яка заснована на поєднанні управління, здійснення й забезпечення політичного процесу суб'єктів публічної влади і громадськості, використанні внутрішніх і зовнішніх ресурсів, видів і способів супроводу, механізмів публічної політики⁶³.

Варто відзначити, що процес публічної політики є ширшим за процес державного управління, він включає в себе не тільки взаємодії органів державного влади із суспільством, а й взаємодію органів державної влади та місцевого самоврядування з політичними партіями, політичних партій між собою, політичних партій із суспільством та його елементами.

⁶³ Бакуменко В. Д., Попов С. А., Вошко І. В. Публічна політика як предмет практичної діяльності суб'єктів публічної влади. *Державне будівництво*. 2020. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2020_2_3

Таким чином публічна політика постає як сукупність дій і відносин соціальних спільнот, політичних партій, органів державного управління та місцевого самоврядування, що реалізуються в політичному просторі і пов'язані із розподілом управлінських функцій і повноважень, визначенням тактичних і стратегічних векторів розвитку суспільства та держави.

Аналізуючи зміст публічної політики, можна сказати, що вона розкриває в основному дві фундаментальні форми політичного волевиявлення громадян. По-перше – через реалізацію безпосереднього права громадян на управління (у участі у виборах, референдумах, членстві в політичних партіях). По-друге – через делегування своїх управлінських повноважень політичним партіям та органам влади. У змістовному значенні публічна політика охоплює всі реальні дії пересічних громадян і політичних партій, які можуть як підтримувати чинну владу, так і знаходитися до неї в опозиції. Вона виражає всю сукупність дій, що здійснюються суб'єктами, носіями і інститутами влади по реалізації своїх прав і прерогатив в політичній сфері.

У процесах публічної політики беруть участь усі суб'єкти політики й управління, унаслідок чого відбуваються зміни і перетворення в різних сферах життєдіяльності суспільства. При цьому "окрім суб'єктів, які є інституційно оформленими (державні інституції, органи місцевого самоврядування політичні партії, громадські об'єднання тощо), існують інші суб'єкти, які мають свою частку впливу. Сюди можна віднести еліти – об'єднання, що мають політичний, економічний, соціальний та культурний вплив або володіють засобами для такого впливу"⁶⁴.

Результатом цих процесів є розподіл влади і повноважень, ухвалення тактичних і стратегічних управлінських рішень, контроль за їх виконанням. Стосовно суспільства в цілому публічна політика розкриває взаємодію соціальних, політичних, управлінських структур і відносин, тобто показує, як суспільство формує державу та її інститути, а держава, у свою чергу, впливає

⁶⁴ Аксельрод Р. Б. Донченко К. А. Трансформація поняття "публічна політика" у сучасних умовах... С. 283.

на суспільство. Отже, при формуванні публічної політики сучасне суспільство повинно не лише вимагати від влади ефективних рішень, а й брати безпосередню участь в управлінні державою і нести солідарну відповідальність із державою за те, які рішення приймаються і як формується політика держави⁶⁵. З точки ж зору внутрішнього змісту публічна політика виражає технологію реалізації влади, виступаючи сукупністю самостійних локальних взаємодій суб'єктів, структур і інститутів, пов'язаних тими або іншими специфічними цілями і інтересами в підтримці (або зміні) суб'єктів, наділених управлінськими повноваженнями. Як зазначає М. Ю. Токар, публічна політика спрямовує до інтеграції перспективної діяльності інститути держави й інституції громадянського суспільства, керується цілком визначеним змістом спільних для всіх учасників публічно-управлінських відносин завдань. Демократичні процеси дають сміливість відносити до них: право на участь у державному управлінні; усвідомлення інтересів усіх суб'єктів держави і суспільства; врівноваженість пріоритетних запитів держави і громадянського суспільства; синергія всіх сторін державно-суспільних відносин на виконання державотворчих завдань; прийняття узгоджених і відповідальних колективних (держави і суспільства) рішень; покрокова реалізація запланованих суспільно корисних, державотворчих дій⁶⁶.

Як один з ключових суб'єктів публічної політики партії відрізняються наявністю державно-владної суб'єктності – це така їх діяльність в структурах державної влади та органах місцевого самоврядування, завдяки якій вони стають розробниками політичної стратегії суспільного розвитку, що отримує схвалення у процесі відповідних виборів, безпосередніми учасниками реалізації державної влади, здійснюють вирішальний вплив на неї шляхом формування уряду, контролю за його діяльністю та забезпечують інституційну відповідальність двох гілок влади перед суспільством.

⁶⁵ Гомоляко О. В. Концептуальне розуміння взаємодії громадянського суспільства і влади при формуванні публічної політики. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 1. С. 150.

⁶⁶ Токар М. Ю. Публічна політика як система використання потенціалу громадських організацій... С. 56.

С. О. Топалова виокремлює 4 рівня суб'єктності політичних партій. Так, суб'єктами найвищого рівня є правлячі партії, що мають визначальний вплив на формування і діяльність уряду, завдяки чому виконують усі функції зі здійснення влади й управління державою, несуть цілковиту інституційну відповідальність перед суспільством за політичний розвиток країни в даний період. Суб'єктами високого рівня є партії, які самостійно не можуть сформувати правлячу більшість і уряд, але входять до складу правлячої коаліції чи блоку і несуть спільну соціальну відповідальність, та партії в умовах системи «розділеного правління», коли партійна належність президента і більшості в парламенті не збігається.

Суб'єктами середнього рівня є партії, що становлять опозиційну парламентську меншість, не беруть безпосередньої участі у процесі управління державою, але здійснюють через опозиційну діяльність стимулюючий і контролюючий вплив на систему державно-владних інституцій. Суб'єктами низького рівня є партії, що не представлені в органах державної влади, але мають відповідний державно-владний потенціал, виражають інтереси окремих соціальних груп і через участь у виборах та використання інших форм політичної участі мають можливості для коригуючого впливу на діяльність домінуючих партій, при цьому не несуть відповідальності за функціонування державно-владних інституцій⁶⁷.

Політичні партії відрізняються одна від одної походженням, місцем і роллю в політичній системі, соціальною базою, ідеологією, програмою тощо. На думку М. Ф. Юрія та В. І. Павлюка існують вісім параметрів, які утворюють парадигму партії та розкривають її сутність і роль в публічній політиці:

1. *Інституціоналізація*, тобто міра «вростання» партії у політичну систему. Вона визначається багатьма чинниками, зокрема тривалістю існування партії, зміною її назви і порушення організаційного континуїтету.

⁶⁷Топалова С. О. Суб'єктність політичних партій в системі державно-владних відносин сучасних демократичних країн. *Eurasian Academic Research Journal*. 2022 №1(40). С. 52-53.

2. *Статус в уряді.* Мається на увазі керівництво урядом або просто участь у ньому. Дуже важливим вважається національний аспект, бо чим раніше репрезентована партія за національними регіонами, тим вищий її урядовий статус, а також підтримка на виборах.

3. *Соціальна підтримка.* Йдеться про підтримку соціальними класами, групами, релігійними рухами, етнічними та релігійними спільнотами, міським та сільським населенням, а також окремими громадянами.

4. *Політичні орієнтації (настанови)* партії, наприклад, щодо власності на засоби виробництва, ролі держави в економічному плануванні, перерозподілі суспільного багатства, соціального захисту громадян, секуляризації суспільства, входження в блоки, національної інтеграції, ставлення до виборчих, громадянських прав та ін.

5. *Цільова орієнтація:* чи то відкрите суперництво партій, чи то обмежене суперництво з боку інших партій; підрив усієї політичної системи чи її модернізація.

6. *Структурна незалежність,* тобто міра автономності, життєве забезпечення (джерела доходів), джерела поповнення членів партії та лідерів, зв'язки з іншими партіями, в тому числі і з зарубіжними.

7. *Внутрішня організація,* тобто міра структурованості, інтенсивності відповідних зв'язків, географічна поширеність і щільність організацій партії, частота зборів на місцях, зборів і з'їздів на рівні країни, інтенсивність пропаганди, міра контрольованості внутрішньопартійних груп, централізованість влади в партії.

8. *Згуртованість фракцій* у партії, активність членів партії в її діяльності, вимогливість до її членів, вірність доктрині, особиста відданість партійній справі⁶⁸.

Окрім рівня суб'єктності, політичні партії розрізняють за багатьма іншими ознаками: соціальною основою, ставленням до суспільного прогресу,

⁶⁸ Юрій М. Ф., Павлюк В. І. Політична антропологія. Київ : Дакор, 2008. С. 74-75.

соціально-економічною орієнтацією, зайнятим місцем в політичній системі суспільства, організаційною побудовою, характером членства, ідеологією, цілями, методами й засобами діяльності тощо. Проте незалежно від типу політичної партії кожна з них вступає у відносини із суспільством і державою. При цьому у кожного з цих суб'єктів є свої власні, певною мірою монополізовані функції та завдання. Серед найважливіших завдань, що виконуються партіями в системі державно-управлінських відносин, є:

- артикуляція суспільної думки шляхом політичної участі;
- досягнення узгодженості між різними групами інтересів;
- контроль за урядом та організація дебатів у законодавчих органах;
- визначення напрямку, в якому діятимуть органи урядової влади;
- аналіз та розв'язання протиріч суспільних відносин;
- розробка системи колективного обґрунтування та прийняття рішень;
- вироблення системи відбору і підготовки у члени партії, їх навчання;
- збалансування народної волі та її трансформація в урядову політику;
- забезпечення відповідального уряду перед народом;
- координація діяльності законодавчої та виконавчої гілок влади тощо.

Суспільно-політична роль партій виявляється в їхніх функціях. В сучасному науковому дискурсі існують різні підходи щодо обсягу, змісту і сутності функцій політичних партій. В узагальненому плані проведений джерелознавчий аналіз дозволяє розподілити функції політичних партій на три великі групи – внутрішньопартійні, політико-управлінські та соціальні.

I. Внутрішньопартійні функції:

- забезпечення єдності і погодження в партійних лавах;
- розширення складу партії (особливо важливе для масових партій);
- удосконалення партійної структури;
- укріплення фінансової бази політичної партії;
- розвиток відносин з іншими політичними партіями в середині країни та поза її межами.

II. Політико-управлінські функції:

- набуття влади, формування механізмів державного управління;
- легітимізація влади, забезпечення підтримки влади серед населення;
- розробка і прийняття політичних рішень;
- кадрова функція. Партії здійснюють відбір кандидатів на посади в представницьких органах та служать головним механізмом у комплектуванні й поповненні еліт, через який кандидати на політичні посади готуються і відбираються на всіх рівнях партійної піраміди;
- контроль за виконанням державних програм (у першу чергу, ця функція здійснюється через парламентську фракцію);
- координація і погодження дій з іншими учасниками політичного процесу (держава, партії, блоки);
- розробка і корегування політичного курсу держави. Партії та їх лідери, що здійснюють політичне керівництво країною, вирішують подвійне завдання по встановленню, впорядкуванню та забезпеченню виконання спільних для всього суспільства цілей, національних інтересів даної держави.

III. Соціальні функції:

- представлення та захист інтересів певних соціальних груп на державному та місцевому рівнях через відповідні державно-управлінські акти: рішення, закони, постанови тощо;
- акумулювання та агрегування політичних інтересів громадян⁶⁹ (де під акумулюванням інтересів мається на увазі об'єднання близьких інтересів різних людей, під агрегуванням – їх узагальнення, перетворення на конкретні політичні вимоги та рішення);
- ідеологічна, коли партія пропонує суспільству соціально значущу, теоретично оформлену систему ідей – зручну цілісну схему пояснення реальності (політичної, економічної тощо), в якій відбиваються інтереси певних прошарків та яка слугує закріпленню чи зміні суспільних відносин;

⁶⁹ Мордовець М. В. Партії в процесі створення нових політичних ідентичностей... С. 74

– політичної орієнтації суспільства в цілому та формування громадської думки про певні внутрішньо- та зовнішньополітичні події;

– політичної організації громадян, до якої відноситься організація дій, на які реагує влада (мітинги, демонстрації тощо). Партії надають певну форму незадоволенню людей, спрямовують їх на конкретні соціально-політичні дії;

– політичної соціалізації як процесу політичного становлення особистості, входження людини в політику, його підготовка і включення його до владних відносин. Вона включає два аспекти: формування політичного світосприйняття, політичних орієнтацій, та набуття навичок політичної участі;

– політичної комунікації як процесу залучення до державно-суспільного діалогу певних груп суспільства та організації власного двостороннього діалогу з виборцями⁷⁰;

– інтеграції суспільства – намагання об'єднати виборців для боротьби з політичними конкурентами (ця функція може набувати форму дезінтеграції), при цьому ключовим моментом у реалізації даної функції стає примирення інтересів конфліктуючих класів і соціальних груп, згладжування соціальних протиріч, недопущення розвитку конфліктів, та вибуху соціальної системи.

Багатоманітність функцій політичних партій свідчить про їх глибоке проникнення в суспільстві та розповсюдження на різноманітні соціальні явища. Таким чином, аналіз природи і місця політичної партії в політичному прогресі свідчить про те, що діяльність політичної партії – один з найважливіших механізмів розподілу і перерозподілу владних засобів у державі і суспільстві, а від стилю втілення і реалізації ними інтересів соціальних спільнот, верств і груп безпосередньо залежить характер панівних у суспільстві політичних інтересів. А найголовнішою ознакою політичних партій є те, що вони виступають єдиним легітимним містком між громадянським суспільством і державою.

⁷⁰ Щедрова Г. П., Марковська Я. Е. Комунікаційний аспект партійної діяльності як чинник політичної соціалізації громадян. *Гілея: науковий вісник*. 2020. Вип. 153. С. 494-499.

2.2 Сучасний стан та проблеми функціонування політичних партій в Україні

Широкомасштабна російська агресія на території незалежної України кардинально змінила політичне поле нашої держави та суттєво вплинула на перебіг публічної політики на українських теренах. Перестали існувати проросійські політичні сили, інші партії мали узгоджувати свою діяльність з певними обмеженнями, окресленими в Законі України "Про правовий режим воєнного стану", серед яких і заборона таких звичних для партій форм діяльності як проведення демонстрацій та мітингів, дотримання в інформаційному просторі вимог національної безпеки, призупинення виборів до органів влади тощо. В ході війни відбувається серйозна трансформація партійної й політичної системи України і ці процеси завершаться тільки після перемоги.

Насамперед очевидним є те, що загальна кількість українських партій значно зменшиться, що буде цілком логічним і відповідатиме європейським стандартам. Адже до війни за офіційними даними Департаменту державної реєстрації та нотаріату Міністерства юстиції України, в Україні було зареєстровано 352 політичні партії, із яких 48 фактично не функціонують. За цим показником Україна посідала перше місце серед інших європейських держав. Так, у Латвії офіційно зареєстровано 73 політичні партії, у Литві – 38, у Молдові – 45, у Румунії – 124, а в Словаччині – 56⁷¹. Як зазначає з цього приводу Я. І. Арабчук – "існування великої кількості і, зокрема, штучних партій — це велика проблема, оскільки вона підриває довіру до них загалом і, як наслідок, довіру громадян до представницьких органів влади, що сформовані ними. Проблемою є і те, що окремі партії не працюють у виборчому форматі, а нерідко організують масові заходи: фестивалі, концерти, спортивні змагання; вирішують питання благоустрою,

⁷¹ Кириченко Ю. В., Давлетова Г. В. Роль політичних партій у сучасних процесах державного будівництва в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 3. С. 10.

облаштовують дитячі майданчики тощо. Натомість найменшу увагу приділяють розробці альтернативних проєктів рішень для місцевої влади, зустрічам із виборцями та обговоренню нагальних проблем для розробки альтернативної політики. Більшість з них ігнорують поняттям, що політична партія — це свого роду недержавна структура агент, що здійснює вплив на формування і прийняття управлінських рішень, є виконавцем інтересів певних соціальних груп і знаходить свій статус у ідеологічних і політичних позиціях через свої прогари та позиції щодо соціальних, економічних і політичних проблем".

Ніхто з експертів і фахівців на поточний момент не може напевно окреслити контури нового політичного й інформаційного поля України. Висловлюються різні, подекуди протилежні позиції та прогнози. Так, на думку В. Подгорної, "війна спонукала до поляризації політичного простору, що може призвести у перспективі до того, що в Україні з'являться дві основні групи партій, або умовно дві "партії" – "військових" та "цивільних". І Павленко прогнозує посилення партійної кризи та падіння популярності партій фактично всіх політичних партій і, у першу чергу – тих, що представлені у парламенті, оскільки більшість з них опинилися у рейтингах популярності на межі, або навіть за межею прохідного 5% бар'єру. І це при тому, що серед позапарламентських партій також не спостерігалася поява потужних і перспективних проєктів, які гарантовано б могли скласти конкуренцію на найближчих парламентських виборах. Всі нові партійні проєкти також знаходилися на критичних 5% популярності⁷².

У свою чергу В. Д. Яремчук заявляє, що попри всю трагічність ситуації, російсько-українська війна створила для партій та інших інститутів громадянського суспільства в Україні "вікно можливостей" від якого можна очікувати помітних наслідків вже у недалекому майбутньому. Це вже знайшло

⁷² Політична система України в умовах війни. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 07.11.2022 р. URL : <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/politychna-systema-ukrayiny-v-umovakh-viyny>

вияв у стрибкоподібному розвитку самоорганізації суспільства (інколи у явочному порядку), що сприяло утвердженню нового алгоритму взаємодії між владою і громадянським суспільством та його інститутами – остаточного переходу від формату конкуренції/домінування до плідної взаємодії, сприявши перетворенню останніх в органічного повноправного суб'єкта державної політики, ключову ланку збереження України як демократичної, соціальної, правової держави⁷³. Таку точку зору підтримує М. Ю. Токар, на думку якого відбувається динамічне переростання державної політики в публічну політику й ці процеси спрямовані на закріплення пріоритетності взаємодії соціально і сервісно орієнтованих держави та громадянського суспільства з метою забезпечення реалізації інтересів і прав громадянського загалу за посередництвом, зокрема, громадських організацій⁷⁴.

Водночас разом з новими трендами функціонування партійної системи України продовжують існувати й процеси, що домінували ще перед війною. Зокрема, В. В. Комарницький виокремлює три таких тенденції:

- по-перше, розвиток вітчизняного законодавства, що розширює можливості участі політичних партій у формуванні представницьких органів влади різних рівнів;

- по-друге, інститут виборів, який є своєрідним лакмусом у визначенні впливовості партій, їхньої активності у важливих суспільних процесах, демонструє рівень демократичності політичної боротьби та конкуренції;

- по-третє, вагомим чинником і каталізатором включеності низових партійних структур у політичний процес стала реформа децентралізації, яка наділила політичні партії у статусі акторів місцевого самоврядування реальними повноваженнями на місцях⁷⁵.

⁷³ Нове покоління українського політикуму в умовах війни та повоєнних суспільних трансформацій : матеріали круглого столу. / За наук. ред. Ю. Ж. Шайгородського, С. Л. Чуніхіної. Київ : Талком, 2022. С. 33.

⁷⁴ Токар М. Ю. Публічна політика як система використання потенціалу громадських організацій... С. 57.

⁷⁵ Комарницький В. В. Еволюція партійного чинника в конструюванні регіонального політичного ландшафту України. *Регіональні студії*. 2020. № 22. С. 29-30.

М. Тимченко відзначає інші трансформаційні та організаційні зміни в діяльності політичних партій:

- деідеологізацію у партійній діяльності;
- традиційні партійні структури перестали спиратися на локальні партійні організації як на провідників партійної ідеології;
- традиційні партії стали залежними від фінансово-промислових груп, цим самим припинили спиратися на членські внески які були одночасно як фінансовою основою діяльності партій так і інструментом зворотного зв'язку всередині партійної структури;
- кількісні показники членства у партії перестали вважатися ключовими у діяльності партійних структур;
- підвищилась роль інформаційно-комунікативних технологій у передвиборчій боротьбі та розбудові партійної структури. У період медіатизації та інтернетизації політики, відбулась трансформація традиційних та поява нових організаційних форм партійних структур⁷⁶.

Для українського суспільства, яке тільки нещодавно стало звикати до такого явища, як багатопартійність, політичні партії і досі залишаються чимось чужим та таким, що викликає недовіру. Як зазначає К. Ю. Одарченко "надії українського суспільства на швидку демократизацію політичних інститутів та підвищення ефективності їх взаємодії не справдилися повною мірою"⁷⁷.

Це підтверджує більшість проведених соціологічних досліджень, які фіксують негативне ставлення більшості соціальних груп до цього соціального інституту. Виходячи з цього, не дивним є той факт, що більшість українських громадян не належать до жодної політичної партії. Поряд з цим і політичні партії, не дивлячись на всі існуючі законодавчі преференції, ще не стали в Україні захисниками прав і свобод людини, виступаючи скоріше клубами за

⁷⁶ Тимченко М. Мережева організація як новий тип функціональної структури політичних партій... С. 37.

⁷⁷ Одарченко К. Ю. Інституційна взаємодія задля суспільного розвитку: місія політичних партій. *Політикус*. 2021. Вип. 3. С. 70.

інтересами або за уподобаннями, за якими стоять окремі багаті люди – олігархи та інші "спонсори". Членами партій є лише 3,5 % громадян, тоді як 192 політичні сили взяли участь у останніх місцевих виборах 2020 року, що демонструє системний дисбаланс між можливостями доступу до владних повноважень і реальною залученістю громадян до процесів партійного будівництва. Опитування Центру Разумкова (осінь 2020 року) свідчить, що 73,2 % громадян не довіряють політичним партіям, а згідно з опитуванням Національного демократичного інституту 33 % громадян не мають позитивного ставлення до жодної із політичних партій. За цієї ситуації, політичні партії в Україні не можуть бути інструментом розвитку демократії та представництва інтересів народу⁷⁸.

Як зазначають В. М. Кириченко та Ю. М. Соколенко результати діяльності політичних партій в Україні свідчать про те, що більшість із них безвідповідально ставляться до визначення цілей та завдань партії і, особливо, шляхів їх досягнення з огляду на інтереси соціальних верств, прошарків, груп. Не поодинокі випадки, коли політичні партії та їх кандидати на виборах Президента України та народних депутатів України, після їх обрання не виконують своїх програмних цілей та завдань, а також обіцянок, які вони давали своїм виборцям. На жаль зазначені суб'єкти через відсутність відповідної нормативно-правової основи залишаються без відповідного реагування, не дивлячись на неналежну реалізацію тих владних повноважень, якими наділив їх народ⁷⁹. М. В. Морарь виокреслює такі партійні проблеми України: "відсутність чіткої ідеологічної платформи; комерціалізацію політичної діяльності та олігархізацію партійної еліти; відсутність постійної комунікації між партією і рядовими виборцями; наявність партійного

⁷⁸ Для реального представництва інтересів громадян необхідне реформування законодавства про політичні партії. *Institute Respublica: веб-сайт Всеукраїнського громадського об'єднання «Інститут «Республіка»*. URL: <https://inrespublica.org.ua/bezkategoriya-uk/dlya-realnogo-predstavnytstva-interesivgromadyan-neobhidne-reformuvannya-zakonodavstvapro-politychni-partiyi-eksperty.html>

⁷⁹ Кириченко В. М., Соколенко Ю. М. Функції політичних партій та проблеми їх виконання в Україні. *Конституційно-правові академічні студії*. 2018. Вип. 1. С. 98-99.

популізму замість концепцій і стратегій розвитку; відсутність довгострокової стратегії партійного будівництва. Розмитість, а часом навіть повна відсутність ідеологічної платформи є ключовою проблемою більшості політичних партій в Україні. Така відсутність елементарних ідеологічних орієнтирів призводить до виникнення багатьох, ситуативних партійних проектів, створених спеціально під виборчі компанії різного рівня"⁸⁰. В результаті замість ідеології чи ціннісного базису домінує безмежний популізм та медіатизація публічної політики, партії вибудовуються під політичного лідера і вмирають, як тільки цей лідер втрачає владу або бажання подальшого фінансування свого "карманного проекту".

Таку точку зору, зокрема, відстоює В. В. Дмитрієв, який зазначає, що "електоральний процес конструюється навколо лідерів партій та партійних брендів, а не політичних ідеологій. Зокрема, про це свідчать конфігурація вітчизняного партійного поля та результати виборчих кампаній. На позачергових виборах до Верховної Ради України 2014 року шість політичних партій та блоків перемогли у багатомандатному окрузі: Політична партія «Народний фронт» (22,14%), Партія «Блок Петра Порошенка» (21,82%), Політична партія «Об'єднання «Самопоміч» (10,97%), Політична партія «Опозиційний Блок» (9,43%), Радикальна Партія Олега Ляшка (7,44%), Політична партія Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина». Про безумовну медіатизацію електоральних кампаній свідчить обрання назви партії-переможниці позачергових виборів до Верховної Ради України 2019 року за популярним телевізійним серіалом «Слуга народу». Медіалогіка простежується і у назві партії «Голос», лідером якої є відомий співак С. Вакарчук"⁸¹.

В. А. Воробйов загострює увагу на тому, що "партійні проекти, створені за підтримки олігархії, бюрократії та медіакратії, спотворюють систему

⁸⁰ Морарь М. В. Ідеологія в діяльності політичних партій: теорія та практика... С. 27.

⁸¹ Дмитрієв В. В. Політична ідентичність: від партійних ідеологій до медіатизованих електоральних кампаній. *Політикус*. 2022. Вип. 1. С. 45-46.

політичного представництва. Замість суспільного (національного) інтересу вони фокусують увагу на захисті власних вузькогрупових та егоїстичних інтересів"⁸². Цю тезу продовжує Р. Шай: "у сучасній українській політичній системі політична партія є товаром. Ввівши в інтернеті запит "купити політичну партію", бачимо оголошення, що можна придбати партію із зареєстрованими партійними осередками в Україні. На превеликий жаль, сучасна політична система в Україні є демократичною тільки на папері"⁸³.

Не останньою мірою такий стан речей характеризується тим, що ідеологічний спектр українських партій традиційно демонструє ознаки розмитості, неузгодженості, протиріччя фундаментальних ідей, а сама ідеологія партій виступає ситуативним, необов'язковим явищем. Значною мірою це є відображенням ситуації, за якої національна ідея як система національних цінностей, на яких має базуватися спільна для всіх провідних політичних сил система цілей і пріоритетів державної політики, знаходиться у стадії свого формування і перебуває під впливом різного роду внутрішніх і зовнішніх чинників⁸⁴.

Попри усі зазначені вище проблеми в повоєнний період роль політичних партій в процесах подальшої демократизації української державно-політичної системи значно зростає. Адже політичний і громадянський потенціал політичних партій перетворює їх на найбільш потужну й конструктивну силу в суспільних процесах, законодавчій та державно-управлінській діяльності, соціетальних практиках громадянського суспільства. У цьому контексті, використання демократичного потенціалу політичних партій є необхідною умовою суттєвого підвищення ефективності публічного врядування в Україні.

⁸² Воробйов В. А. Політичне представництво із соціального хаосу: партії між олігархією та самоорганізацією. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2021. Вип. 33. С. 88

⁸³ Шай Р. Проблеми функціонування політичних партій в Україні та шляхи удосконалення їхньої діяльності. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Серія : *Юридичні науки*. 2016. № 855. С. 285.

⁸⁴ Попович Я. М., Макаруч О. С. Політичні партії як суб'єкти репрезентації політико-ідеологічних орієнтацій у суспільстві (на прикладі Запорізької області). *Політикус*. 2020. Вип. 5. С. 122.

2.3. Перспективні шляхи вдосконалення партійної системи України

Конституційна основа демократичної держави формалізує політично організоване суспільство як систему політичних інститутів та організацій, серед яких виділяються політичні партії як єдиний суспільно-політичний інститут, що виступає сполучним містком між громадянським суспільством та державою. Партії як інститут представницької демократії формують державний лад і політичний режим, водночас і держава впливає на політичні партії законодавчо регулюючи основи їх діяльності. Це зокрема відзначає А. О. Денисова – "політичні партії є повноцінними суб'єктами публічної політики, водночас вони формують окремий дискурс – партійний. Цей дискурс складається з із різноманітних джерел: виборчі програми, виступи лідерів, публічні дискусії з опонентами та прихильниками, інформація у мас-медіа. У партійному дискурсі реконструюється на конструюється політична реальність. Цей партійний дискурс не є статичним утворенням. Він, з одного боку, формується соціальними та політичними відносинами, а з іншого боку – створює їх"⁸⁵.

Перспективи вдосконалення партійної та політичної системи держави полягають у покращенні такого регулювання, що має передбачати декілька основних напрямків, зокрема: відносини між партіями; відносини і проблеми у межах самих партій; відносини між партіями й урядом; відносини між партіями та державою в цілому; відносини між партіями та громадянами; фінансування політичних партій; регламентація їх участі у політичній боротьбі; фінансовий та інший контроль за діяльністю партій; гарантія партіям безпеки від некомпетентного і свавільного втручання в їх внутрішнє життя; забезпечення їм рівних умов для політичної конкуренції. При цьому "основним політичним пріоритетом інститутів державної влади і громадянського суспільства має стати подолання соціального безладу,

⁸⁵ Денисова А. О. Політичні партії як суб'єкти формування соціальної політики: дискурсивний вимір. С. 42.

узгодження свободи кожного зі свободою всіх і забезпечення найвищої ефективності в соціальному регулюванні державної влади та встановленні демократичного політичного порядку в суспільстві задля гарантування права, свободи, волевиявлення, справедливості, кваліфікованого управління, урахування інтересів меншості і свободи соціальної діяльності людей"⁸⁶.

Варто розуміти, що подальше вдосконалення партійної та політичної системи нашої країни відбуватиметься в повоєнних умовах, що вже виокреслюються кардинальною зміною соціально-політичного простору України, де домінуватимуть нові політичні та суспільні лідери, новітні тренди суспільних настроїв і політичних розмежувань, принципово інші від довоєнних політико-комунікаційні дискурси, врешті-решт – нові цінності, навколо яких відбуватимуться процеси відновлення та демократичного державотворення.

На думку авторитетного експерта Національного інституту стратегічних досліджень Г. Макарова подальший розвиток партійної системи України зумовлять наступні чинники:

– ступінь мілітаризації суспільства (проявлятиметься, зокрема, у визначенні пріоритетності бюджетного фінансування армії та оборонно-промислового комплексу над іншими, соціальними статтями та видатками на економічний розвиток; ставленні суспільства до різних аспектів врегулювання військового обов'язку);

– питання перемоги до кінця або миру з країною-агресором, що після завершення війни трансформується у боротьбу підходів до співіснування з РФ (остаточний вигляд цього розмежування залежатиме від того, як закінчиться війна);

– модель економічного розвитку: ліберальної економічної та податкової політики або соціально орієнтованої держави з жорсткою фіскальною

⁸⁶ Арабчук Я. І. Політичні партії та їхня роль у державотворчих і соціально-економічних процесах в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 13-14. С. 90.

політикою та елементами прямого державного втручання у роботу суб'єктів підприємницької діяльності. Останнє є можливим, наприклад, у межах політики зайнятості. Втрата значної частини економічного потенціалу країни суттєво ускладнює пошук балансу між цими двома моделями. Перша користуватиметься підтримкою підприємців, друга – категорій громадян, що залежать від державного фінансування (працівники бюджетної сфери, пенсіонери, безробітні тощо);

– міра відкритості/закритості українського суспільства для зовнішніх впливів. Розмежування може актуалізуватися у процесі європейської інтеграції України (а саме – адаптації законодавства та соціальних практик до норм ЄС) і остаточно витіснити поділ на прихильників прозахідної чи проросійської зовнішньої політики. В економічній сфері воно виявлятиметься у боротьбі за відкриті відносини з європейським митним простором або за протекціоністські заходи щодо національного товаровиробника; у ціннісній – за пріоритет прав і свобод індивіда та захисту різних категорій меншин (етнічних, релігійних, гендерних тощо) або традиційних цінностей (національних, релігійних, сімейних); у політичній – за повну інтеграцію до Європейського Союзу або за максимальне збереження суверенітету)⁸⁷.

На нашу думку в практично-політичному плані доцільним є запровадження у законодавстві про політичні партії декількох важливих норм, а саме:

1. Кожен громадянин повинен отримати гарантоване право спостерігати за процесом створення (реорганізації) партій. З цією метою необхідно, щоб інформація про дату проведення засновницького з'їзду партії була обов'язково опублікованою в офіційних засобах масової комунікації відповідного рівня. І тому представники ЗМІ, громадяни, представники вже зареєстрованих політичних партій поряд з посадовцями контролюючих органів повинні мати

⁸⁷ Політична система України в умовах війни. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 07.11.2022 р. URL : <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/politychna-systema-ukrayiny-v-umovakh-viyny>

право безпосередньо бути присутніми на засновницькому з'їзді політичної партії, або з'їзді, що передбачає реорганізацію діяльності.

2. Програма діяльності політичної партії і її Статут мають бути доступні будь-кому, хто захоче з ними ознайомитися. З цією метою політичні партії в обов'язковому порядку впродовж місяця після проведення засновницького з'їзду (з'їзду реорганізації) повинні публікувати в засобах масової комунікації основні положення програми. Текст Статуту і програми, склад керівних органів політичних партій, повідомлення про заходи, що проводяться партією, також можуть бути розміщені в інтернеті та інших засобах масової комунікації. Необхідно зобов'язати політичні партії публікувати положення передвиборних програм.

3. Фінансова діяльність партії має бути відкритою для громадян. Будь-яка особа повинна мати можливість ознайомлення з фінансовою звітністю партії. Зведений фінансовий звіт політичної партії, що містить усі необхідні відомості і відповідає вимогам законодавства, повинен поміщатися на спеціальному сайті, створеному Міністерством юстиції України, де він має бути доступний для вивчення. Така ж інформація, що стосується місцевих партійних організацій, має оприлюднюватися і на офіційних сайтах місцевих управлінь юстиції. Це, з одного боку, допоможе розвитку конституційного права на доступ до публічної інформації, а з іншого – сприятиме зміцненню зв'язку між політичними партіями і громадянами.

4. Діяльність кожної партії має бути представлена в інтернеті. Реалії сучасної епохи інформаційного суспільства визначають необхідність постійного доступу населення до інформації про діяльність політичних партій. Можливим рішенням цієї проблеми могло б стати включення до Закону про партії вимоги про створення і забезпечення роботи партійних сайтів мережі інтернет, на яких можливо було б розміщувати програму партії і іншу необхідну поточну інформацію. Крім того, політичні партії необхідно зобов'язати періодично (наприклад, один раз на рік) у рамках видання

партійних друкованих видань публікувати повну або скорочену версію програми партії. Екземпляр друкованого видання повинен надаватися в організації.

5. Кожна партія повинна мати мережу громадських приймалень. Як доводить сучасна українська практика, політичні партії відкриті для своїх прибічників тільки у виборний період. Після завершення виборчого процесу, більшість з них втрачають зв'язок із виборцями і фактично відмовляються від комунікації з громадянами. Подоланню відриву політичних партій від своїх прибічників сприятиме вимога щодо організації громадських приймалень при регіональних відділеннях політичних партій.

Сьогодні в Україні такі приймальні мають лише деякі парламентські партії. Між тим утримання хоча б однієї такої приймальні в регіоні має стати типовою практикою для функціонуючих політичних об'єднань. Через такі приймальні громадяни мали б можливість не тільки отримати потрібну для них інформацію про заходи, що реалізуються партією на центральному та місцевому рівні, а й надати свої пропозиції щодо участі у певних політичних процесах. Діючи постійно, не лише під час підготовки і проведення виборів, громадські приймальні забезпечать контакт партій і їх прибічників, сприятимуть інформуванню громадян відносно діяльності партій. Громадські приймальні потрібні ще і для того, щоб проводити моніторинг громадської думки про діяльність політичної партії, акумулювати інформацію про можливі недоліки у своїй роботі.

6. Громадяни повинні мати право звернення в державні органи у разі порушення політичними партіями їх прав. Для того щоб громадяни мали можливість звернення в державні органи з індивідуальними або колективними заявами про порушення політичною партією вищезазначених та інших положень щодо інформаційного забезпечення їхньої діяльності, необхідно законодавчо закріпити процедуру подання заяви, механізм її розгляду і терміни ухвалення рішення. Для того щоб забезпечити право громадян

законодавчо, доцільно регламентувати порядок розгляду індивідуальних і колективних пропозицій, заяв, скарг громадян в органах юстиції. Інформація, що поступає від громадян, має бути обов'язково зареєстрована у встановленому законом порядку, при цьому необхідно створити такі правові умови, за яких громадянин буде гарантований від виконання не передбачених законом обов'язків або обмежений у своїх правах.

Важливою умовою ефективного функціонування системи звернення громадян є ретельне регулювання механізму перевірки отриманої інформації і встановлення терміну ухвалення рішення за заявою. З метою недопущення бюрократизму мають бути передбачені юридичні вимоги до термінів та якості підготовки відповіді на такі звернення.

Зазначені пропозиції можуть бути закріплені шляхом включення до Закону України "Про політичні партії" глави "Гарантії гласності і відкритості в діяльності політичної партії". Змістом цієї глави мають стати гарантії і механізми забезпечення відкритості політичної, і фінансової діяльності партії. Крім того, з метою посилення виконання політичними партіями в Україні своїх політико-управлінських та соціальних функцій, покращанню якості їх взаємодії з органами державної влади та суспільством, за результатами дослідження пропонується запровадити декілька законодавчих новацій щодо унормування процедур партійної діяльності, зокрема:

- закріплення в законі "Про політичні партії" підстав, умов і порядку здійснення податковими органами спеціальних повноважень по контролю за джерелами фінансування партій, а також вимог до фінансових звітів партії;

- встановлення суворих санкцій щодо тих посадових осіб органів державної влади, що перешкоджають політичним партіям вести свою передвиборчу кампанію, або надають переваги певним політичним силам;

- закріплення в законі "Про політичні партії" поняття "публічно-правова-відповідальність" та умов притягнення до такої відповідальності керівників політичних партій в разі порушення законодавчих норм;

- запровадження дієвих санкцій для політичної партії за: відмову кандидатів, які пройшли за партійними списками, від своїх мандатів на користь інших; делегування у виборчі комісії непідготовлених осіб, або відмову їх делегувати; за непредставлення достовірних документів щодо фінансування своєї виборчої кампанії;
- збільшення терміну давності притягнення до адміністративної відповідальності за порушення виборчого законодавства;
- введення кримінальної відповідальності за надання фінансової підтримки кандидатам поза межами виборчого фонду.
- створення при Центральній виборчій комісії Комісії з інформаційних спорів, що буде стежити за виявленням і сприяти запобіганню випадків неправомірного розподілу медіаресурсів;
- створення на базі територіальних виборчих комісій контрольно-ревізійних служб (КРС), які б разом з податковими органами займалися моніторингом фінансування передвиборчих кампаній партій;
- скорочення термінів розгляду протоколів про адміністративні порушення виборчого законодавства;
- налагодження плідної взаємодії між органами юстиції та керівним складом політичних партій, зокрема, в контексті забезпечення належної правової підготовки партійних функціонерів тощо.
- закріплення необхідності проведення попередніх внутрішньопартійних виборів (праймеріз);
- отримання громадянами гарантованого право спостерігати за процесом створення (реорганізації) партій;
- забезпечення доступності в інформаційному просторі програми діяльності політичної партії та її Статуту;
- забезпечення прозорості фінансової діяльності партій;
- обов'язкового висвітлення поточної суспільно-політичної діяльності партій у мережі Інтернет;

– обов'язкове створення політичними партіями власної мережі громадських приймалень;

– гарантування громадянам права звернення в державні органи у разі порушення політичними партіями їх прав.

Реалізація зазначених заходів не тільки сприятиме підвищенню публічно-правової відповідальності політичних партій, а і дозволить модернізувати політичну систему українського суспільства, наблизити її до стандартів розвинених демократичних країн.

ВИСНОВКИ

В даній магістерській роботі здійснено аналіз та обґрунтування теоретичних засад становлення й розвитку політичних партій в Україні як повідного суб'єкта публічної політики та цій основі визначено перспективні шляхи вдосконалення політичної системи нашої держави. Зокрема:

1. Визначено, що розбудова демократичної держави є неможливою без формування ефективної багатопартійної системи, оскільки політичні партії являють собою єдиний у своєму роді механізм трансформації народного суверенітету у державну владі та єдиним інститутом, що може виступати одночасно як інститутом громадянського суспільства, так і інститутом державної влади. Євроінтеграційні прагнення України вимагають формування в нашій країні публічної політики європейського рівня з політичною відкритістю та конкурентність політичних партій, їх консолідації навколо стратегічного шляху розвитку держави та конструктивним діалогом і суперництвом в окресленні шляхів досягнення цілей державотворення. Таким чином для України, що конституційно закріпила свій статус як незалежна демократична й правова держава, є актуальним дослідження теоретичних засад становлення й розвитку політичних партій як ключового інституту публічної політики сучасних країн.

2. Політичні партії як впливовий соціокультурний інститут від свого виникнення й до сучасних днів відіграють значну роль в розвитку соціально-політичної організації людства. Їх значення і вплив на становлення й характер демократичності політичних режимів та державного ладу країн світу без перебільшення є вирішальним. Зокрема й для України увесь хід державотворчих реформ націлений на розвиток громадянського суспільства і правової держави, визначальною умовою існування яких функціонування багатопартійної політичної системи. Між тим, не дивлячись на значні зусилля держави по її формуванню за 30 років нашої незалежності, українські

політичні партії все ще не стали реальним виразником і відстоювачем інтересів громадян, в переважній більшості являючи собою інструмент персональних амбіцій певного лідера, закамouflований механізм лобювання олігархічних інтересів або закриті містечкові клуби. Така ситуація ускладнює взаємодію та діалог між владою і суспільством, що зрештою призводить до гальмування в проведенні соціально-економічних перетворень.

3. Структуру сучасного державно-організованого суспільства можна представити як симбіоз різних взаємодіючих систем: економічної, політичної, ідеологічної, правової, соціокультурної та багатьох інших. Не заперечуючи роль і соціальне значення інших структурних елементів, зазначимо, що саме політичні інститути формують цілі та завдання соціального розвитку, здійснюють визначальний вплив на розвиток економіки, соціальної сфери, формують правові норми тощо. При цьому політична система включає організацію політичної влади, відносини між суспільством і державою, характеризує протікання політичних процесів, що включають інституціоналізацію влади, стан політичної діяльності, рівень легітимності органів публічного врядування та характер політичної участі громадян.

4. Обґрунтовано, що процеси, які відбуваються в політичній системі держави прийнято називати публічною політикою а одним з їх ключових суб'єктів є політичні партії. На підставі певного узагальнення джерельної бази запропоновано визначення політичної партії як важливого інституту демократії та політичної системи держави, що являє собою добровільний, довготривалий союз певної спільноти (групи осіб), що об'єдналися на основі спільних інтересів та спільного їх відстоювання шляхом участі в процесах публічної політики і які ставлять за мету взяти участь у формуванні органів влади та впливати на соціальний, економічний та політичний розвиток держави.

5. Встановлено, що у системі відносин між владою та суспільством політичні партії виступають певним буфером, що, з одного боку, є частиною

суспільства, з іншого – елементом влади, а також – інструментом впливу суспільства на владу. Відтак кожна партія є суб'єктом політичних відносин, між тим, не кожна партія стає суб'єктом державно-владних відносин. Політичні партії активно впливають на діяльність органів державної влади, економіку, соціальні процеси, відносини між країнами. Вони є невід'ємним елементом демократичної організації державної влади, відіграючи важливу роль у підтримці політичної системи країни. Держава та політичні партії є інститутами, що організують і обслуговують процес здійснення публічного управління, а також здійснюють циркуляцію політичної інформації в суспільстві. Спільно ці два політичних інститути стабілізують соціальні відносини, регулюють поведінку індивідів і груп, забезпечуючи узгодженість, інтегрованість їх дій. Кожний з цих політичних інститутів як суб'єкт публічної політики реалізує політичну активність через діяльність своїх лідерів, функціонерів різних рівнів і рядових членів, через взаємодію із суспільним середовищем з метою задоволення і індивідуальних, і групових соціально-політичних інтересів.

6. Встановлено, що публічна політика як процес відображає реальну взаємодію суб'єктів влади, що склалася не тільки відповідно до намірів керівників органів державної влади або лідерів політичних партій, а в результаті дії різних об'єктивних зовнішніх і внутрішніх чинників. Публічна політика постає як сукупність дій і відносин її суб'єктів, що реалізуються в політичному просторі і пов'язані із розподілом управлінських функцій і повноважень, визначенням тактичних і стратегічних векторів розвитку суспільства та держави. Як один з ключових суб'єктів публічної політики партії відрізняються наявністю державно-владної суб'єктності – це така їх діяльність в структурах державної влади та органах місцевого самоврядування, завдяки якій вони стають розробниками політичної стратегії суспільного розвитку, що отримує схвалення у процесі відповідних виборів, безпосередніми учасниками реалізації державної влади, здійснюють

вирішальний вплив на неї шляхом формування уряду, контролю за його діяльністю та забезпечують інституційну відповідальність двох гілок влади перед суспільством.

7. Визначено, що широкомасштабна російська агресія на території незалежної України кардинально змінила політичне поле нашої держави та суттєво вплинула на перебіг публічної політики на українських теренах. В ході війни відбувається серйозна трансформація партійної й політичної системи України і ці процеси завершаться тільки після перемоги. Виокремлено низку сучасних трендів та проблем функціонування політичних партій в Україні та зроблено висновок, що попри усі проблеми в повоєнний період використання демократичного потенціалу політичних партій є необхідною умовою суттєвого підвищення ефективності публічного врядування в Україні. Роль політичних партій в процесах подальшої демократизації української державно-політичної системи значно зросте, адже політичний і громадянський потенціал політичних партій перетворює їх на найбільш потужну й конструктивну силу в суспільних процесах, законодавчій та державно-управлінській діяльності, соціетальних практиках громадянського суспільства.

8. Зроблено загальний висновок, що подальше вдосконалення партійної та політичної системи нашої країни відбуватиметься в повоєнних умовах, що вже виокреслюються кардинальною зміною соціально-політичного простору України, де домінуватимуть нові політичні та суспільні лідери, новітні тренди суспільних настроїв і політичних розмежувань, принципово інші від довоєнних політико-комунікаційні дискурси, врешті-решт – нові цінності, навколо яких відбуватимуться процеси відновлення та демократичного державотворення. На основі цього накреслено низку перспективних напрямків подальшого вдосконалення партійної та політичної системи, зокрема: відносини між партіями; відносини і проблеми у межах самих партій; відносини між партіями й урядом; відносини між партіями та державою в

цілому; відносини між партіями та громадянами; фінансування політичних партій; регламентація їх участі у політичній боротьбі; фінансовий та інший контроль за діяльністю партій; гарантія партіям безпеки від некомпетентного і свавільного втручання в їх внутрішнє життя; забезпечення їм рівних умов для політичної конкуренції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічний тлумачний словник української мови / Білодід І.К. та ін. [В 11 томах]. Київ: Наукова думка. Он-лайн версія. URL: <http://sum.in.ua/s/partija>
2. Аксельрод Р. Б. Донченко К. А. Трансформація поняття "публічна політика" у сучасних умовах. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2020. Вип. 87. С. 276-284.
3. Арабчук Я. І. Політичні партії та їхня роль у державотворчих і соціально-економічних процесах в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 13-14. С. 85–92.
4. Бакуменко В. Д., Попов С. А., Вошко І. В. Публічна політика як предмет практичної діяльності суб'єктів публічної влади. *Державне будівництво*. 2020. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVu_2020_2_3
5. Бойчук А. Ю., Гуменюк В. В. Правосуб'єктність політичних партій в Україні та державах-членах європейського союзу: порівняльно-правове дослідження. *Соціальний калейдоскоп*. 2020. Т. 1, Вип. 3. С. 16-24.
6. Воробйов В. А. Політичне представництво із соціального хаосу: партії між олігархією та самоорганізацією. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2021. Вип. 33. С. 88-92.
7. Гірман А. П., Макарова С. О. Сучасні політичні системи світу: деякі питання стійкості. *Регіональні студії*. 2019. № 19. С. 70-73.
8. Голубь В. В. Управління публічною політикою: концептуалізація поняття в умовах сучасних викликів. *Теорія та практика державного управління*. 2019. Вип. 4. С. 17-25.
9. Гомоляко О. В. Концептуальне розуміння взаємодії громадянського суспільства і влади при формуванні публічної політики. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 1. С. 149-154.

10. Денисова А. О. Політичні партії як суб'єкти формування соціальної політики: дискурсивний вимір. *Політикус*. 2018. Вип. 4. С. 40-45.

11. Для реального представництва інтересів громадян необхідне реформування законодавства про політичні партії. *Institute Respublica: веб-сайт Всеукраїнського громадського об'єднання «Інститут «Республіка»*. URL : <https://inrespublica.org.ua/bezkategoriyi-uk/dlya-realnogo-predstavnytstva-interesivgromadyan-neobhidne-reformuvannya-zakonodavstvapro-politychni-partiyi-eksperty.html/>

12. Дмитрієв В. В. Політична ідентичність: від партійних ідеологій до медіатизованих електоральних кампаній. *Політикус*. 2022. Вип. 1. С. 44-48.

13. Єршова Н. Г. Поняття правового механізму в контексті публічної політики: міжнародний досвід для України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 19-20. С. 179-185.

14. Кириченко В. М., Соколенко Ю. М. Функції політичних партій та проблеми їх виконання в Україні. *Конституційно-правові академічні студії*. 2018. Вип. 1. С. 94-101.

15. Кириченко Ю. В., Давлетова Г. В. Роль політичних партій у сучасних процесах державного будівництва в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 3. С. 7-12.

16. Комарницький В. В. Еволюція партійного чинника в конструюванні регіонального політичного ландшафту України. *Регіональні студії*. 2020. № 22. С. 24-30.

17. Кремена В. Світові традиції та новації процесу рекрутингу до політичних партій. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2021. Вип. 38. С. 191-198.

18. Лешанич М. І. Інституціоналізація політичних партій і партійних систем: категоріальний апарат та методологія дослідження. *Регіональні студії*. 2019. № 18. С. 36-43.

19. Литвин В. Політична арена України: дійові особи та виконавці. Київ : Либідь, 1994. 375 с.
20. Меляков А. В. Інституційні аспекти формування публічної політики в етнопонаціональній сфері в Україні. *Актуальні проблеми державного управління*. 2020. № 1. С. 181-187.
21. Морарь М. В. Ідеологія в діяльності політичних партій: теорія та практика. *Регіональні студії*. 2019. № 16. С. 24-28.
22. Моргунюк О. Політичні партії, суспільно-політичні рухи та політичні асоціації у процесі консолідації демократії. Проблема концептуалізації. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2020. Вип. 29. С. 200-206.
23. Мордовець М. В. Досвід структурно-функціонального підходу до аналізу політичних партій. *Гілея: науковий вісник*. 2020. Вип. 159(3). С. 99-104.
24. Мордовець М. В. Партії в процесі створення нових політичних ідентичностей. *Гілея: науковий вісник*. 2020. Вип. 157(3). С. 74-77.
25. Найда І. В., Андросова І. М. Основні напрямки впливу політичних партій на формування державної політики. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія : Юридичні науки*. 2018. № 8. С. 7-12.
26. Нікогосян О. О. Особливості участі політичних партій у місцевих виборах 2020 року. *Політикус*. 2021. Вип. 1. С. 64-68.
27. Німеччина: як нова коаліція поділила міністерські портфелі. *Інтернет-газета "Експерт-центр"*. 24 листопада 2021 р. URL : <https://expert.org.ua/v-mire/2021/nimechchina-yak-nova-koaliciya-podilila-ministerski-portfeli>
28. Одарченко К. Ю. Інституційна взаємодія задля суспільного розвитку: місія політичних партій. *Політикус*. 2021. Вип. 3. С. 69-74.
29. Панчук М. С. Актуальність ліберальної ідеї в Україні: досвід перших політичних партій. *Інтермарум: історія, політика, культура*. 2022. Вип. 10. С. 25-36.

30. Пильгун Н. В., Слущька О. С. Теоретико-правовий аналіз політичної системи України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2021. Вип. 5. С. 11-15.

31. Політична система України в умовах війни. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 07.11.2022 р. URL : <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/politychna-systema-ukrayiny-v-umovakh-viyny>

32. Політичні партії як суб'єкт формування політико-управлінської еліти в умовах політичної модернізації / [ред. кол. : Е. А. Афонін (гол.), Ю. С. Ганжуров, В. В. Лісничий, О. В. Радченко]. Київ : Парламентське видавництво, 2008. 416 с.

33. Політичний процес у незалежній Україні: підсумки і проблеми : монографія. Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2022. 704 с.

34. Політологічний енциклопедичний словник / за ред. М. П. Требіна. Харків : Право, 2015. 816 с.

35. Попков Д. Потенціал політичних партій як інструмент посилення суспільного розколу у вимірі премодернового соціокоду. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2019. Вип. 25. С. 153-161.

36. Попович Я. М., Макаруч О. С. Політичні партії як суб'єкти репрезентації політико-ідеологічних орієнтацій у суспільстві (на прикладі Запорізької області). *Політикус*. 2020. Вип. 5. С. 120-125.

37. Приходько С. М., Ільченко А. М., Макарець С. В. Політична система України у контексті багатокомпонентних класифікацій. *Політикус*. 2021. Вип. 5. С. 65-70.

38. Радченко О. В., Крюков О. І. Демократія в сучасному світі як фактор публічного управління: особливості прояву в умовах глобалізації. *Вісник Національного університету цивільного захисту України*. 2020. Вип. 2 (13). С. 69–78.

39. Ситник Г., Штельмашенко А. Вплив політичної системи та діяльності політичних партій на розвиток демократії: політико-управлінський аспект. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Державне управління*. 2019. Вип. 2. С. 64-75.
40. Соціологія політики: хрестоматія : у 2 т. / Європейський університет, Центр соціологічних і політичних досліджень та технологій "Соціополіс". Київ : Вид-во Європ. ун-ту, 2010 . Т. 1, ч. 1. 463 с.
41. Тимченко М. Мережева організація як новий тип функціональної структури політичних партій. *Evropský politický a právní diskurz*. 2017. Sv. 4, Vyd. 2. С. 37-41.
42. Токар М. Ю. Публічна політика як система використання потенціалу громадських організацій. *Теорія та практика державного управління*. 2019. Вип. 4. С. 54-61.
43. Топалова С. О. Суб'єктність політичних партій в системі державно-владних відносин сучасних демократичних країн. *Eurasian Academic Research Journal*. 2022 №1(40). С. 51–58.
44. Чальцева О. Концептуалізація публічної політики через призму інституціонального підходу. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2019. Вип. 25. С. 176-182.
45. Шай Р. Проблеми функціонування політичних партій в Україні та шляхи удосконалення їхньої діяльності. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія : Юридичні науки*. 2016. № 855. С. 282-286.
46. Швець К. А. Компаративний аналіз моделей публічної політики ліберальних демократій на прикладі Швеції та Норвегії. *Epistemological studies in philosophy, social and political sciences*. 2022. Vol. 5, Iss. 2. С. 173-182.
47. Щедрова Г. П., Марковська Я. Е. Комунікаційний аспект партійної діяльності як чинник політичної соціалізації громадян. *Гілея: науковий вісник*. 2020. Вип. 153. С. 494-499.

48. Юрій М. Ф., Павлюк В. І. Політична антропологія. Київ : Дакор, 2008. 408 с.
49. Alex Robert. *The Broken Two-Party System: How a Multi Party System Can Restore Civility and Community to the Country*. Outskirts Press, 2019. 154 p.
50. Holler M.J. *The Logic of Multiparty Systems*. Hingham: Springer Netherlands, 2012. 446 p.
51. LaPalambara J., Weiner M. *Political Parties and Political Development*. Princeton. 1966. 200 p.
52. *Political Parties. Contemporary Trends and Ideas*. /ed . by R. Macridis, New York 1967 N.Y., 1967. 268 p.
53. Rose R., Mackie T. M. *Do Parties Persist or Fail? The Big Trade-Off Facing Organizations .When Parties Fail: Emerging Alternative Organizations / Ed. by K. Lawson and P.H. Merkl*. Princeton : Princeton University Press, 1988.
54. Sorauf F. *Political parties and political analyses*. // Chambers W., Burnham W. *The American party system. Stages of political development*. N.Y., 1967. P. 37–38.